

Nikola Jakšić

Sakralno zlatarstvo Kotora u razvijenom srednjem vijeku

1. Kotor, katedrala sv. Tripuna,
zlatna pala, tri svetačka lika
najkvalitetnijeg majstora

SUSRET SA ZLATARSKIM SAKRALNIM UMJETNINAMA u srednjovjekovnom Kotoru nameće ponajprije ovakav dojam: koliko bogata građa, a tako malo poznata! O njoj u literaturi jedva da ima spomena. Ilustrira se ponajbolje tvrdnjom jednog od najboljih poznavatelja srednjovjekovnoga zlatarskog umijeća našeg doba, R. H. Hahnlosera koji, obrađujući prebogatiju riznicu sv. Marka u Veneciji na jednomu mjestu ističe: Nigdje na svijetu izvan Venecije ne postoje relikvijari u obliku noge!¹ Kako bi na takvu konstataciju trebao reagirati bilo koji posjetitelj naše izložbe ili, pak, bilo koji namjernik koji se zatekao u Moćniku kotorske katedrale sv. Tripuna, gledajući brojne srebrne i pozlaćene “noge”? Zadaća ovog teksta i pripadajućeg mu kataloga umjetnina svodi se ponajprije na to da se ta građa izvuče iz anonimnosti i da je se, koliko je to u ovakvoj prigodi moguće, obradi i predoči što objektivnije, u skladu s postulatima koje nameće struka. Pritom neće biti naodmet započeti upravo s već spomenutim Hahnloserovim mletačkim “unikatnim” relikvijarima u obliku noge, jer su upravo oni na neraskidiv način povezani s Kotorom, kotorskom poviješću i ponajprije s kotorskim zlatarstvom. A to nas vodi izravno u duboku povijest XIV. stoljeća, u vrijeme kad je na Jadranu izbio još jedan od sukoba u kojem su izravno sudjelovali Venecija na jednoj strani te Genova i ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. Veliki na drugoj strani. U nadmetanju među suprotstavljenim pomorskim silama na Jadranu, pred Kotorom se 14. kolovoza 1378. godine, na samom početku rata, pojavila mletačka mornarica pod zapovjedništvom admirala Vittore Pisana. Kotorani, kao podanici Ludovika I. Velikog, tadašnjega gospodara ukupne Dalmacije, odlučise ne predati grad, već se oduprijeti moćnoj sili. Ostalo je zapisano da je u napadu na Kotor po prvi put u povijesti uopće korištena vatrena artiljerija u nekoj pomorskoj bitki. Pisano je grad osvojio i spalio ga, a sam je kao ratni plijen uzeo tek relikvijar u obliku noge sv. Tripuna.² Tako kažu kronike. No, zaplijenjeno je i više relikvijara koje smo nedavno raspoznali u riznicama Venecije i Chioggie!³ Ova tragična kotorska epizoda, ne bez razloga postaje polazište proučavanju kotorske riznice. Naime, skupina kotorskih relikvijara u Veneciji i Chioggi nastala je bez sumnje prije 1378. godine. Jedan je od njih i datiran natpisom u 1321. godinu, a naručio ga je Kotoranin Mate Felici, zabilježen u najstarijim kotorskim dokumentima iz četvrtog desetljeća XIV. stoljeća.⁴ Taj, međutim, jedini od zaplijenjenih nije u obliku ruke ili noge, kao što je to u Kotoru najčešće slučaj, već je u obliku kalote jer se u njemu čuva glava sv. Senena. U natpisu je označen kraticom “K”,⁵ što se odnosi na izraz *kamelaukion*, tip bizantske krune od XII. stoljeća, a danas sačuvan u izrazu kamilovka za mitru pravoslavnih patrijarha. Ovaj kotorski kamelaukij nameće i pitanje o izvornom izgledu *Slavne Glave* sv. Tripuna, jer je i taj relikvijar u obliku kalote koja je u XVII. stoljeću prerađena i dobila svoj današnji oblik. Nije li Mate Felici naručio relikvijar koji je osnovnim svojim oblikom bio vrlo nalik *Slavnoj Glavi*? U Kotorškoj riznici svi relikvijari nalikuju jedan drugome, pa je zaista čudno da bi onaj kojeg je naručio Mate Felici bio izuzetak. *Slavna Glava* je prema tradiciji nestala iz grada još u doba Samuila, a pronašao ju je u Konstantinopolu kotorski trgovac Matija Bonasci 1227. godine i vratio u Kotor (kat. 1). Relikvijar je već u Konstantinopolu mogao dobiti oblik koji imitira carsku krunu. Svi drugi kotorski relikvijari u Veneciji i Chioggi standardnog su kotorskog tipa, dva u

1 Il Tesoro di San Marco., 1971., 157.

2 U tom je plijenila i mletačka mornarica i ona Genove. Primjerice 1380. godine odnesene su relikvije sv. Pelagija iz Novigrada istarskog u Genovu. O ratnom plijenu u Genovi napisana je cijela studija, vidi: R. Müller, 2005, 88–107.

3 N. Jakšić, 2006, 219–237.

4 Isto.

5 ...MATE FELICI Q(UI)
K(AMELAUKION) FIERI (FECIT)....

obliku ruke i četiri u obliku noge među kojima je i “noga” sv. Tripuna. Uobičajeno je bilo u srednjem vijeku da se relikvijari izrađuju u obliku dijela tijela koje se u njima čuva. Tu praksu uvode i kotorski relikvijari, ali ne dosljedno. Naime, oblik ruke ili, pak, noge u srednjovjekovnom Kotoru nije izravno ukazivao na dio svečeva tijela koji se u relikvijaru čuva. U srednjovjekovnom Kotoru to je jednostavno bio standardni oblik za relikvijar. Po tome je usporediv jedino s Moćnikom dubrovačke katedrale. Praksa naručivanja anatomski oblikovanih relikvijara zadržala se u ova dva južnodalmatinska grada sve do XVIII. stoljeća, a kotorski i dubrovački naručitelji jedini u Europi njeguju tip relikvijara u obliku noge.

Svi su primjerci izrađeni na srodan način. Jezgra relikvijara je od punog drveta, a otprilike na polovici njegove visine je u drvetu izdubljeno pravokutno ležište u koje se umeće relikvija. Cijeli je relikvijar presvučen srebrnim iskucanim limom, a na njega se dodaje dlan ili, pak, obuveno, a kasnije i boso stopalo, koje nema drvene jezgre. Srebrna se oplata na spoju pričvršćuje pozlaćenom vrpcom na kojoj je po matrici iskucan neki biljni motiv. Vrpca pričvršćuje oplatu okomito uzduž cijelog relikvijara s vanjske strane kad je riječ o nozi, a kad je riječ o ruci, onda po unutarnjoj strani, jer je ispruženi dlan shvaćen kao lice (avers) relikvijara. Ta se vrpca prekida na mjestu otvora u koji se umeće relikvija – tzv. teka, a pokrivena je staklenim poklopcem, nerijetko se dodaju i mala vratašca na šarnir da relikvija ne bi bila stalno vidljiva. Uz osnovnu okomitu vrpca, dodaju se i druge koje ovičaju relikvijar u visini s tekom, zatim uz dno te oko zapešća. Vrlo često su vrpce dodatno obogaćene poludragim kamenjem ili raznobojnom staklenom pastom. Ovi relikvijari nemaju podnožja pa su noge i ruke poklopljene na presjeku jednom kružnom ili elipsastom srebrnom pločicom u iskucanom limu koji može biti obrađen na različite načine: nekim iskucanim biljnim motivom, darovateljevim grbom, darovateljevim posvetnim natpisom ali i nekim figuralnim prizorom ili simbolom. Rijetko se pojavljuju i imena zlatara koji su relikvijar izradili i to tek od druge polovice XV. stoljeća.

Kotorski relikvijari u Veneciji i Chioggi dobro su sačuvani, puno bolje od ovih u Moćniku sv. Tripuna. Kotor je, naime, teško stradao u potresu 1667. godine, kada su mnogi relikvijari znatnije oštećeni. Iznose ih, također, stoljećima u procesijama na velikom nosaču i nerijetko s njega padaju pa se tako oštećuju, o čemu i danas svjedoče očevdci. Zato kotorski primjerci izvan Kotora, a svi pritom nastali prije 1378. godine, umnogome pomažu pri proučavanju i interpretaciji ukupne građe, naročito da bi se utvrdili kronološki okviri. Osnovni stilski orijentir na ovim relikvijarima jest, naime, njegov oblik koji se svodi na to da je izgled relikvijara anatomski vjeran ruci ili nozi ili je, pak, shematski. No, stilske odlike imaju i vrpce za pričvršćivanje oplate kao i poklopci relikvijara, jer su izrađeni u iskucanom srebru, najčešće po nekoj matrici. Stoga je neobično važno osloniti se na te dekorativne zlatarske pojedinosti kod kotorskih relikvijara izvan Kotora, jer nam daju uvid u njihov izbor do 1378. godine. Na pet relikvijara izvan Kotora susrećemo jednu te istu vrpca, širine 3,7 cm, po kojoj dva nasuprotna lista akanta formiraju kružnice u nizu. U središtu je križić u slučajevima kad nije pokriven umetnutim poludraguljem. Nalazimo ih na relikvijarima u obliku noge sv. Abdona u Chioggi, sv. Te-

odora u Veneciji, sv. Jurja u Piranu,⁶ te na relikvijaru u obliku ruke sv. Srđa i Baka u Chioggi. Susrećemo tu vrpca i na relikvijaru sv. Tripuna u Veneciji, ali tek kao ukras koji ovija nogu u visini teke. U Kotoru su rijetke, rese tek dvije ruke i jednu nogu (Moćnik XXXII, XXXIII, XXXIV), od kojih su jednu ruku i nogu, kao par, naručila dvojica braće, Lucije i Teodor. Očigledno je vrpca iskucana po ovoj matrici prevladavala na relikvijarima XIV. stoljeća u Kotoru do 1378. godine.

Jedna srodna vrpca, no manje plastična, po kojoj dvostruki akantovi listovi formiraju medaljone u nizu, zamjećuje se na šest relikvijara (Moćnik XVIII – XXIII) i ne nalazimo je na opljačkanim relikvijarima izvan Kotora (ima je, međutim, u susjednom Dubrovniku). Korištena je, bez sumnje, također tijekom XIV. stoljeća jer je pričvršćena kao osnovni dekorativni motiv na relikvijarima ruke i noge (Moćnik XXI, XXII), koje je kao par naručio kotorski građanin Marin de Gosti, naveden u dokumentima četvrtog desetljeća XIV. stoljeća.

Najčešće korištena iskucana vrpca na kotorskim relikvijarima, međutim, jest ona ukrašena lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, a s njom u paru se pojavljuje i jedna uža vrpca na kojoj se ritmički izmjenjuje lišće. Susreće se na sedamnaest relikvijara, jedanaest ruku i šest nogu (Moćnik I - XVII). Niti jedan od tih relikvijara, nažalost, nije datiran. No, za gonetanje razdoblja u kojem je tako učestalo ova dekorativna vrpca korištena, poslužiti će opet neki u Kotoru iskovani izvan Kotora. U ovom je slučaju riječ o dvije ruke koje se čuvaju u samostanu zadarskih benediktinki Sv. Marije. Izvrsno sačuvani relikvijari na vratašcima teke imaju emajlirani natpis darovateljice Katerine kao žene Sandalja Hranića.⁷ Nema nikakve sumnje da je Katerina naručila izradu relikvijara u Kotoru (veze Sandalja i Kotora dobro su poznate u literaturi). Ona je bila Sandaljeva supruga kratko vrijeme, između 1405. i 1411. godine,⁸ pa razdoblje njezina braka s njim postaje temeljnim orijentirrom za datiranje najbrojnije stilske skupine relikvijara u Moćniku sv. Tripuna. To je, dakle, skupina relikvijara koji su zasigurno nastali nakon pljačke 1378. godine, vjerojatno u nešto širem razdoblju, kroz prvu polovicu XV. stoljeća. Tako se postiže relativno čvrsta ali ipak okvirna datacija za dvadeset i šest gotičkih relikvijara u Moćniku, podijeljenih u tri osnovne stilske skupine.

Kotorski relikvijari u obliku ruke i noge, nastajali su najčešće kao par. To nam dokazuju rijetki parovi koji su ostali povezani zahvaljujući natpisima. Već su najstariji nam poznati primjerci, dva relikvijara Marina de Gostija (Moćnik XXI i XXII) i dva relikvijara braće Lucija i Teodora (Moćnik XXXII i XXXIV), bez svake sumnje shvaćeni i darovani kao jedinstvena cjelina. Ako tome pribrojimo i arhivske vijesti, to postaje posve očito. Vezano s tim, narudžba kod kotorskog zlatara Marina Adamova izvanredno je ilustrativna. On je za Bratovštinu sv. Križa morao izraditi po jedan relikvijar ruke i noge: *duarum reliquiarum, seu unius manus et unius pedis faciendates de argento*.⁹ To je slučaj i s dvije ruke koje je već spomenuta Katerina, supruga Sandalja Hranića darovala zadarskim benediktinkama – dakle, dvije ruke, ne ruka i noga, što zasigurno nije bila samostalna Katerinina odluka. U Zadru, kao ni drugdje izvan Kotora i Dubrovnika, ne poznaju relikvijare u obliku

6 Iako je već bio objavljen u opširnom katalogu: Zakladi slovenskih cerkva., Ljubljana, 1999., 88, nisam imao spoznaja o ovom relikvijaru u vrijeme kad sam o problemu pljačke u Kotoru pisao 2006. godine.

7 N. Jakšić, 2006., 330-333.

8 M. Ančić, 1986., 37-56.

9 R. Kovijanić, 1965./66., 82.

2. a) relikvijar sv. Tripuna u Veneciji; b) relikvijar sv. Abdona u Chioggi; c) relikvijar sv. Jurja u Piranu; d) relikvijar sv. Jurja u Chioggi

noge. O tome je već bilo govora. No, oni u obliku ruke su vrlo brojni. Bila je to želja Zadranci da relikvijar ne bude u obliku noge. One su pritom odmah dale iskovati i podnožje, jer sve zadarske ruke stoje na podnožjima.¹⁰ Osnovno je, pak, to da je Katerina po kotorskoj navadi darovala jedan par, nipošto samo jedan relikvijar.

Zasigurno su još mnogi od poznatih primjeraka u kotorskom Moćniku nastali kao parnjaci, no njihova podjela u zasebne ormare za ruke i za noge prekinula im je zajedništvo. U nekim bi se slučajevima ono moglo i rekonstruirati, osobito u skupini jedanaest ruku i šest nogu (Moćnik I – XVII), izrađenih na vrlo srodan način korištenjem one dekorativne vrpce koja je karakteristična za prvu polovicu XV. stoljeća, a koju zapažamo i na kotorskim relikvijarima u Zadru. Kada su 1483. naručeni relikvijari kod kotorskih zlatara Pasquala (Moćnik XXVIII) i Tripuna Palme (Moćnik XXXI), onda je jedan ostavio svoj potpis na ruci, a drugi na nozi.

Od sredine XV. stoljeća, u vremenu kad je Kotor priznavao mletačko vrhovništvo, zamjetne su stilske promjene na relikvijarima u obliku ruke i noge. Mijenja se ponajprije osnovni oblik, zlatari nastoje što vjernije imitirati anatomske izgled. Ako su na ranijim gotičkim relikvijarima noge bile savijene u koljenu, sada postaju ispružene, modelira se koljeno i bedro. No, najuočljivija je promjena kod stopala.

¹⁰ Vidi o dvama relikvijarima Katerine, u: N. Jakšić–R. Tomić, 2004., 148.

3. a) Relikvijar sv. Srđa i Baka u Chioggi; b) dva relikvijara kod benediktinki sv. Marije u Zadru.

Noga više nije obučena u plitku cipelicu već je bosa. Kod relikvijara u obliku ruke naznačuje se lakat, a i prsti su vjerni anatomske forme. Način pričvršćivanja srebrne oplata za drvenu jezgru ostaje, pak, nepromijenjen. Ipak, vrpca koja prekriva i pričvršćuje oplatu postaje uža. I dalje se dekorira iskucanom i pozlaćenom biljnom viticom, no sada najčešće četverolatičnim cvjetićima u nizu (Moćnik XXIV, XXV, XXVI, XXVII). Jedan je od tih relikvijara datiran 1490. godinom, natpisom ugraviranim na poklopcu (Moćnik XXIV). U središtu je medaljon s prikazom *Imago pietatis*, tj. mrtvog Krista, omiljene teme u umjetnosti XV. stoljeća. To je lijevani medaljon koji je četiri puta apliciran na kotorskim relikvijarima (Moćnik XXIV, XXV, XXVIII, XL), od čega je dvaput korišten i u godini 1483. U oba slučaja poznati su naručitelji dvaju relikvijara u obliku noge, zastupnici katedrale Basilije de Bolica i Nikola de Drago, koji su dali da se uokolo Kristovog medaljona ugravira natpis istog sadržaja s njihovim imenima i godinom izrade – 1483. Na jednom (Moćnik

XXVIII) se pojavljuje i ime zlatara Pasquala u formulaciji PASQUALI AVRIPHEX. Vijesti o tom zlataru nisu za sada isuviše brojne, no spominje se u notarskim spisima već od 1459. godine.¹¹ Potpisao je nogu na kojoj je srebrnu oplatu pričvrstio vrpcom s posve novom dekoracijom. Zadržan je, naravno, sadržaj na biljnoj osnovi, no Paskoje, kako bismo ga se usudili nazivati u hrvatskoj varijanti imena, vrlo plastično iskucava cvjetne pupoljke, obogaćujući ih viticama, a ponovno im u središta umeće poludragulje. Čini se da je on autor više relikvijara u Moćniku pa smo mu, ponajprije prema medaljonu s mrtvim Kristom ili pak prema vitici s karakterističnim uzorkom, s oprezom pripisali nekoliko relikvijara (Moćnik XXIV – XXVIII).

Iste godine, 1483., u kojoj je Paskoje izradio relikvijar za zastupnike katedrale, još je jedan kotorski zlatar učinio isto. Od istih je naručitelja dobio zadatak da iskuje jednu ruku te da je opremi natpisom istog sadržaja, kao što je to bilo naloženo i Paskoju. No ovaj put djelo je naručeno kod Tripuna Palme (Moćnik XXXI). On na poklopac ruke također stavlja jedan medaljon, no ne lijevani, već gravirani s poprsjem Krista koji blagoslivlje. Potpisuje se kao M(AGISTER) TRIPHON AVRI/FABER PAL(MA). Ova je ruka najvjerojatnije par onoj nozi koju je potpisao Paskoje. Iako je oko zapešća iskoristio tanju vrpcu kakva je korištena u prvoj polovici XV. stoljeća (što može ukazivati na to da je dobio zadatak preoblikovati neki stariji relikvijar), osnovna vrpca koja pričvršćuje oplatu uzduž cijele ruke njegova je invencija. Na stariju podlogu aplicira krupne kvadratne kasete u koje umeće krupne poludragulje, s tim što su one kasete nad laktom krupnije od onih na podlaktici u skladu s anatomski obrađenom rukom. Njega arhivske vijesti bilježe od 1452. godine kad kuje jedan relikvijar u obliku noge za Bratovštinu sv. Križa ili, pak, 1473. godine kad kuje križ za istu bratovštinu.¹² Ostaje bez daljnih proučavanja arhivskih vijesti i dilema oko toga je li to isti Tripun Kotoranin koji se 1476. godine svojim radom isticao u Moskvi na dvoru kneza Ivana.¹³

No, spomenuta dva kotorska zlatara, čija su se imena zahvaljujući ponajprije naručiteljima našla na relikvijarima koje su izradili za stolnu crkvu, nisu jedini zasvjedočeni svojim osobnim imenima. Tijekom XIV. i XV. stoljeća poznato nam je više desetaka zlatara, uglavnom sve ljudi s domaćim imenima. Odlazili su Kotorani i u druga središta, pa su tako primjerice u Zadru 1367. Melša i Radoslav iskovali glavu sv. Silvestra, koja je i danas sačuvana.¹⁴ A krajem XIV. i početkom XV. stoljeća djelovala su u Zadru dvojica braće Kotorana, Stjepan i Pavao Petrovi, koji su posjedovali znatno imanje, a mogu im se pripisati jedan ophodni križ u Ninu i drugi u Božavi na Dugom otoku.¹⁵ U puno bližem Dubrovniku bili su česti kao primjerice Milko, Jake Petrov, Raden i Rusko Stjerpov.¹⁶

Vijesti su o kotorskim zlatarima još brojnije tijekom XV. stoljeća, no valja izdvojiti samo ona imena koja je moguće povezati uz narudžbe za crkvene ustanove. Uz već spomenute majstore Tripuna Palmu i Paskoja svakako je spomena vrijedan Marin Adamov, zabilježen u dokumentima prvi put 1419. godine.¹⁷ On je između 1424. i 1434. djelovao u Dubrovniku. O njemu je R. Kovijanić sakupio više od stotinu dokumenata, mada su rijetki vezani upravo za zlatarsku djelatnost. U svakom slučaju, Marin je za lokrumski samostan 1429. godine skovao kadionicu,

11 C. Fisković, 1949., 146.

12 C. Fisković, 2004., 82. C. Fisković, 1949., 146; R. Kovijanić, 1965/66., 81-91

13 R. Kovijanić, 1964., 291-304.

14 N. Jakšić– R. Tomić, 2004., 88-91.

15 N. Jakšić– R. Tomić, 2004., 149-153.

16 C. Fisković, O umjetničkim..., 76.

17 R. Kovijanić, 1965/66., 80.

a sljedeće godine i jedan križ Korčulaninu Fortisu Antunovu u vrijednosti od 23 dukata.¹⁸ Sa sinom Nikolom izrađivao je i srebrninu za kotorski samostan sv. Nikole.¹⁹ Godine 1440. morao je izraditi neki kalež, a 1444. i dva relikvijara u obliku ruke i noge za Bratovštinu sv. Križa, (*duarum reliquiarum, seu unius manus et unius pedis faciendates de argento*). No, najvažnije vijesti povezane s njim su one oko izrade zlatne pale za stolnicu sv. Tripuna. U godini u kojoj je umro 1445., Marin je središao račune sa zastupnicima pale, gdje je navedeno da je neke likove predao.²⁰

Kotorska zlatna pala, koja je trebala resiti glavni oltar katedrale, kovana je u razdoblju od 1437. do otprilike 1455. godine. (kat. 54) Je li njezina izrada u sredini XV. stoljeća bila motivirana činjenicom da je stara pala bila oštećena ili pak drugim nekim razlozima u koje ulazi i nadmetanje sa susjednim Dubrovnikom, koji je također posjedovao takvu palu? Valja reći da je izrada pale središnji zlatarski zadatak kotorskih majstora tijekom XV. stoljeća. Sačuvana je do danas, iako u nešto izmijenjenom obliku. Općenito je već usvojeno mišljenje da je reljef Krista izradio Ivan iz Bazela oko 1440. godine, nakon čega se preselio u Dubrovnik. Marin Adamov je očigledno nastavio njegov posao, no taj nije bio dovršen 1445. godine kad je naš majstor umro. No, neke je likove na pali nesumnjivo on iskovao. Izvorno se pala sastojala od dva niza svetačkih likova od po devet u svakome, s tim što je u gornjem nizu u središtu stajao Krist Ivana iz Basela, a u donjem sv. Tripun, koji se radije raspoznaje kao rad XIV. nego XV. stoljeća, pa je utoliko opravdano pomišljati da je prenesen sa starije pale.²¹ Većina likova na pali su apostoli, njih dvanaest, a tu su još sv. Marko, sv. Šimun te Bogorodica i Ivan Krstitelj u kompoziciji Deisisa. Na pali se razaznaje nekoliko majstorskih ruku o čemu detaljnije u katalogu (kat. 54). U cjelini, pala je rezultat rada lokalnih majstora koji su svoje likove kovali u duhu internacionalne gotike. Tri najkvalitetnije iskucana lika moglo bi se s oprezom pripisati Marinu Adamovu.

Liturgijski zlatarski predmeti gotičkog i renesansnog razdoblja, toliko brojni i raznovrsni u nekim drugim jadranskim središtima, u Kotoru su razmjerno rijetki. Dvije pikside za čuvanje hostija i nekoliko ostenzorija ipak zavređuju pozornost. Među ostenzorijima svakako onaj koji se po svojim izvedbenim karakteristikama vezuje za friulansku radionicu sredine XV. stoljeća majstora Nikole Lionela (kat. 49). Ostaje ipak nepoznanica je li taj relikvijar u Kotoru još od XV. stoljeća ili je pak dospio u Kotor u trenutcima rasprodaje mletačke baštine nakon pada Republike. No lijepa piksida (kat 50) po kojoj su ugravirani košuta, jednorog i leopard nesumnjivo je kotorski rad, jer među medaljonima na njezinu podnožju zapažamo lik mladolikog mučenika – sv. Tripuna.

Najzanimljivije je svakako veliko procesijsko raspelo renesansnih odlika, koje se rado povezuje s darovnicom kotorskog biskupa, Mlečanina Marina Contarinja iz 1446. godine (kat. 52). Ipak, njegove čiste renesansne odlike priječe ovakvu identifikaciju jer taj križ nije nastao prije zadnje četvrtine XV. stoljeća. Na njemu je lik lokalnog zaštitnika sv. Tripuna. Treba naglasiti da je to zrelo i vrijedno djelo, nastalo kao rezultat stilskog sazrijevanja u zlatarskim radionicama Kotora.

18 C. Fisković, 1949., 202.

19 Isto.

20 R. Kovijanić, 1965./66., 78.

21 M. Milošević, 1980., 215 - 224.

Najvažnija za Kotorane bila je ipak *Slavna Glava* njihova gradskog zaštitnika, na kojoj se također raspoznaju zlatarske intervencije XV. stoljeća. Odnosi se to ponajprije na držak koji pridržava stariju pliticu na kojoj počiva kalota, te na lijevanu krunu oko nje, jer pokazuju kasnogotička svojstva u obradi. (kat 1). Dokazuju pritom da su kotorski zlatari bili vični različitim tehnikama pa tako i emajliranju, zastupljenom upravo na tim dijelovima relikvijara. Stilskom obnovom u XVII. stoljeću mletački je zlatar Benedetto Rizzi sačuvao upravo te starije njezine dijelove, vrednujući tako vrsnoću kotorskih zlatara ranijih stoljeća.

Mnogi su kotorski srednjovjekovni relikvijari poput *Slavne Glave* iz raznih razloga bivali tijekom vremena popravljani, pa utoliko često i osuvremenjivani. Neki anatomski vjerno i vješto oblikovani relikvijari, koji su nastajali u dužem razdoblju od kasnog XV. do sredine XVII. stoljeća, baštine stare gotičke dekorativne vrpce kojima je pričvršćivana oplata. Tako su dvije vrpce korištene inače u prvoj polovici XV. stoljeća, dospjele na osuvremenjeni relikvijar u vlasništvu Bratovštine sv. Venerande (Moćnik XIII). Posebno je ilustrativan primjer triju relikvijara u obliku noge, sva tri u vlasništvu Bratovštine sv. Križa. Relikvijari su obnavljani zahvaljujući zakladi što ju je Kotoranin Rafael Chiapechi ostavio ovoj bratovštini 1615. godine. Oblikom odgovaraju početku XVII. stoljeća, no na njima je vrpca koja ih pričvršćuje stara gotička, korištena u prvoj polovici XV. stoljeća. Na ovim kasnim anatomski tretiranim relikvijarima zapažaju se još neke novosti. Oplata se spaja i pričvršćuje vrpcom sa stražnje strane noge, suprotno od ranije stoljećima usvojenog načina. Tekla je ipak na prednjoj strani, pod koljenom. No njezin oblik više nije pravokutan već ovalan, okovan lijevanim brončanim okvirom s puttima, i posve vjerno imitira oblik grba. Val obnove i osuvremenjivanja starih relikvijara nije mimoišao i jednu grupu, o kojoj do sada nije bilo riječi i koji su ostali posve neprimijećeni do njihove nedavne prve objave. To su relikvijari u obliku glave, odnosno poprsja (kat 42 – 46), koji su sapleteni svojom baroknom opremom “saskrili” stara gotička lica. Jedan s likom Marije Magdalene (kat. 43) pokazuje da je riječ o licu prije XIV. nego XV. stoljeća, dok se na ostala tri relikvijara raspoznaju kasnogotička lica XV. stoljeća. Kada ovim dosada nepoznatim gotičkim kotorskim relikvijarima u obliku glave pridružimo onaj sv. Silvestra u Zadru što su ga iskovali kotorski zlatari 1367. godine, postaje jasno da nisu Kotoranin izrađivali samo ruke i noge. Utoliko postaje važnijim i onaj relikvijar kamelaukion, sada u Chioggi, kojega je Kotoranim Mate Felici naručio još 1321. godine. Ovim se podacima raznovrsnost oblika ipak povećava i vodi prema zaključku da su – uza sav svoj nadasve konzervativan pristup koji se ogleda u stalnom ponavljanju istih karakterističnih formi, a koji, zapravo, odražava stoljetno življenje na samom rubu katoličke ekumene – Kotorani u dodiru s vanjskim svijetom, i to ponajprije morskim putovima, usvajali nešto i od oblika i navada uobičajenih u drugim obalnim središtima Jadrana.

1. Nepoznati kotorski zlatari i Benedetto Rizzi
**Relikvijar za glavu sv. Tripuna
(Slavna Glava)**

zlato, srebro, iskucavanje, lijevanje, cizeliranje, punciranje, graviranje, pozlata, emajl, tirkiz, gorski kristal i drugo poludrago kamenje

visina 43 cm, promjer plitice 27 cm, promjer podnožja 23 cm

datacija: XIII. te XV. – XVII. stoljeće

Sudbina *Slavne Glave*, kako Kotorani zovu najcjenjeniju relikviju svojega zaštitnika, maloazijskoga frigijskog mučenika iz Kampsade, stradalog u Niceji polovicom III. stoljeća upravo odsijecanjem glave, pokrivena je velom nepoznanica prije svog dolaska u Kotor. Glava je najvjerojatnije zajedno s tijelom već u razdoblju ranoga kršćanstva prenesena u Konstantinopol, a odatle početkom IX. stoljeća (po tradiciji 809. godine) u Kotor, kako to opširno pripovijeda Andreacijeva povelja, tzv. *Instrumentum* i *Lezenda* – dva glavna dokumenta o prijenosu svećevih relikvija, sačuvana u kasnijim prijepisima XV. stoljeća. *Lezenda* dalje detaljno opisuje sudbinu relikvija koje je bugarski car Samuilo prilikom svog napada na Bizant i Duklju 998. godine otuđio Kotoranima. Tu se putovi svećeva tijela i glave razilaze. Tijelo je nedugo nakon Samuilova poraza vraćeno u Kotor posredovanjem bizantskog cara Bazilija II. Sudbinu glave, međutim, pratimo preko jednoga starog kotorskog brevijara koji je napisao kotorski biskup Blaž (1220. – 1240.) kao suvremenik tih događaja, a objavio Farlati 1800. godine. Po njemu je *Slavna Glava* ostala u Konstantinopolu, sve dok je 1227. godine nije pronašao i vratio kotorski trgovac Matija Bonasci. U zaslugu za to dobio je zemlju i niz povlastica o čemu je također sačuvan pisani dokument istog biskupa. Dakle, riječ je o povijesnim činjenicama ojačanim i materijalnom potvrdom, jer je poznato da se njegov nadgrobni spomenik nalazio u kotorskoj katedrali sve do potresa 1667. godine, desno od ulaza uza zid zvonika. Većina autora (Coleti, Stjepčević) smatra, međutim, da je Glava tek 1227. godine po prvi puta stigla u Kotor. Nakon te godine, sve do danas, nikada nije napuštala okrilje kotorskih zidina.

Samim relikvijarom kao i povijeću *Slavne Glave* najopširnije se bavio Ivo Stjepčević. Vrlo sumarno spomenuta je u radu C. Fiskovića te u zborniku posvećenom osamstotoj obljetnici katedrale 1966. godine. O štovanju svetog Tripuna nedavno piše R. Vujičić, iznoseći zanimljive detalje.

Izvorni oblik relikvijara, u kojem se Glava morala nalaziti prilikom svog dolaska u Kotor 1227. godine, nije poznat, ali N. Jakšić (vidi uvodni tekst o zlatarstvu), iznosi zanimljivu pretpostavku da je imao specifičan oblik bizantskog *kamelaukiona* koji se zadržao na relikvijaru sv. Abdona i Senena iz 1321. godine, podrijetlom iz Kotora, a danas u katedrali u Chioggi.

Relikvija lubanje danas počiva na visokoj višedjelnoj nozi od pozlaćenog srebra, prekrivena je zlatnom kalotom i okrunjena raskošnom krunom. Njegov današnji izgled plod je višekratnih preinaka u razdoblju od XV. do XVII. stoljeća. Šesterolatična baza renesansnih stilskih odlika ukrašena je iskucanim biljnim motivom profinjanih linija, sa šest jednakih medaljona u kojima je lik mladolikoga svetog Tripuna s palmom u desnoj ruci, izrađen tehnikom punciranja. Svetac je prikazan u poluprofilu uzvijorene draperije i kose, te ga zajedno s bazom možemo datirati u XVI. stoljeće, što je uobičajena datacija za čitav donji dio relikvijara, koja se temelji na nekoliko arhivskih podataka o ukrašavanju Glave u prvoj polovici XVI. stoljeća. Za šesterostranu dršku i krunu, na kojima u cijelosti prevladava još kasnogoćički likovni ukus, predlažemo, međutim, nešto raniju dataciju u drugu polovicu XV. stoljeća. Svaka od šest stranica drške ima ažurirane lijevane gotičke okvire s motivom užeta duž bridova, unutar kojih su raspoređeni nekada pozlaćeni svetački likovi na emajliranoj pozadini koja danas uglavnom nedostaje. Po šest takvih likova smješteno je ispod i iznad nodusa, a osim svetoga Tripuna, koji se javlja dva puta, prikazani su sveci čija su imena ispisana gotičkim slovima: sveti Pavao s dugim mačem podignutim prema gore, Tadej, Petar s ključevima, Bartolomej, Andrija, Matej, Ivan, Matija, Ivan Krstitelj s krznom i ro-

tulusom u ruci te ženski lik s knjigom, koji najvjerojatnije predstavlja Mariju. Likovi su ugravirani na pločicu od pozlaćenoga srebrnog lima koja je naknadno emajlirana. Prikazani su frontalno sa svojim atributima, odjeveni u bogatu draperiju teških nabora što pada i uvija se oko nogu, poput svetačkih figura na dalmatinskim kasnogoćičkim poliptysimima. U sredini drške umetnut je osmerostrani nodus s ispupčenim medaljonima u kojima su križevi jednakih krakova s malim poprečnim hastama na krajevima, nekoć na crvenoj emajliranoj pozadini. Na drški počiva jednostavna neukrašena plitica od pozlaćenog srebra po čijem su se obodu sačuvala rupice za prihvat starije kalote ili krune. Radi se, moguće, o najstarijem dijelu relikvijara u kojem je Glava došla iz Konstantinopola. Donja kruna lijevana je od srebra, a sastoji se od 22 gotičke bifore s rascvjetalim križevima i fjalama, međusobno povezane šarnirima. Pod njima se naizmjenice niže 11 jednakih parova s lijevanim likovima Bogorodice i sv. Tripuna na emajliranoj plavoj pozadini, te 11 emajliranih pločica s poprsjima razolikih svetačkih likova u šesterolatičnim okvirima, od kojih četiri danas nedostaju.

Kalotu od zlatnog lima izradio je 1662. godine mletački zlatar Benetto Rizzi u tehnici iskucavanja, cizeliranja i punciranja, a dojam raskoši dopunjava i polikromni emajlirani ukras. Datacija je poznata iz Knjige računa, gdje je sačuvan dokument o isplati majstoru koji točno opisuje obim njegovog posla (dokument donosi Stjepčević, 1938.). U donjem pojasu pod prostranim arkadama minuciozno su izrađeni likovi četiriju evanđelista s knjigama i simbolima što proviruju iza njihovih bogatih, pokrenutih draperija, Bogorodice s malim Kristom u naručju i svetoga Tripuna, prikazanog na neuobičajeno suvremen način u odori suvremenog plemića s kratkom kosom i malim brčićima. Arkade su odijeljene ažuriranim vrpčama ukrašenima raznobojnim emajlom i kružnim umetcima od tirkiza, kakvi se nalaze i u isječcima arkada. Taj poludragi kamen upotrijebljen je ovdje u simboličnom značenju, jer govori o maloazijskom podrijetlu sveca. Kalota je obuhvaćena gornjom kru-

nom od vrlo slične, ali uže vrpce na kojoj je emajl nešto slabije sačuvan. Na završnome sfernom dijelu iskucani su raznoliki parovi kerubina u vitičastim kartušama, s voćnim buketima iznad njih. Dekorativni efekt

dopunjen je dvjema emajliranim šesterolatičnim ružama te tirkizima i drugim poludragim kamenjem od kojih poneki danas nedostaje, a ukupno ih je na čitavoj kaloti bilo 58. U vrhu je otvor od brušenog kristala kroz koji se vidi relikvija.

Slavna Glava danas se nalazi u Moćniku ugniježđenom na katu sakristije upravo iznad mjesta pozidanja prvotnog martirija sv. Tripuna, koje je, kako legenda priča, sam svetac odabrao kad se pri svojem prvom dolasku u grad ovdje zaustavio. Kontinuitet ovog mjesta – na kome se ona do danas čuva zajedno sa srebrnom škrinjom s ostalim svečevim relikvijama, omanjim mramornim kovčegom u kome su prvotno pristigle kao i brojnim drugim relikvijama – upravo je fascinantan. Svake godine na svetkovinu svetoga Tripuna, koja se u Kotoru slavi prema istočnom kalendaru 3. veljače, većina ovih relikvija napušta nakratko Moćnik da bi, prema vje-

kovnoj tradiciji, sa *Svetom Glavom* na čelu u procesiji obiše grad. Povlasticu njezinog nošenja ima isključivo kotorski biskup. Literatura : D. Farlati – J. Coleti, 1800., 437-439; I. Stjepčević, 1938., 31-37; C. Fisković, 1953., 71-101; B. Radojković, 1966., 81-99; R. Vujičić, 2002., 77-88; T. Belan, 2002; C. Fisković, 2004., 73;

— Meri Zornija

2. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne noge (Moćnik XVIII)

drvo, srebrni lim, iskucavanje, graviranje, pozlata, poludragulji
visina 47 cm, dužina stopala 18 cm, promjer 10 cm
datacija: XIV. i druga polovica XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom i predstavlja bosu nogu. Pozlačena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu s prednje strane uzduž cijele noge od sto-

pala do vrha relikvijara. Na njoj je iskucan niz medaljona, načinjenih od lišća koje se svija oko središta. Po sredini noge vrpca probija pravokutna teka zatvorena staklom pod kojim je relikvija i papirić na kojem se raspoznaje dio legente S. ANDR..., a odnosi se na sv. Andriju apostola. Šest kvadratnih čaški s umetnutim raznobojnim poludraguljima pravilno je ritmizirano po vrpci. U visini teke nogu obavija vrpca već opisanih svojstava. Uža vrpca s iskucanim rozeticama renesansnih obilježja obavija nogu oko gležnja i ispod stopala tako da izolira petu. Ista je vrpca i u vrhu relikvijara te oko bedra. Ta je uža vrpca suvremena izradi relikvijara, dok je ona šira i bogatija starija, gotička, kakvu susrećemo na relikvijarima XIV. stoljeća. To znači da je stari gotički relikvijar u drugoj polovici XV. stoljeća stilski osuvremenjen, a pri izradi je korištena naslijeđena gotička vrpca. Relikvijar je u vrhu pokriven medaljonom po čijem rubu uokolo teče natpis kapitalom: + HIC. EST. PES. FRATERNITATIS. SANTE. VENERANDE. Posve je istovjetan kao i onaj na relikvijaru u obliku noge (Moćnik XIII), a pripadao je istoj bratovštini. I na tom je renesansnom relikvijaru korištena starija vrpca gotičkih svojstava.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 40.

— Nikola Jakšić

3. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik XIX)

drvo, iskucano srebro, pozlata, poludragulji
visina 50 cm, promjer dna 7,5 x 6,3 cm
datacija: sredina XIV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je dodan dlan s ispruženim prstima. Pozlaćena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu s prednje strane uzduž cijele ruke do zapešća. Na njoj je iskucan niz medaljona, načinjenih od lišća koje se svija oko središta iskucanog u obliku sitnoga ženskog lica. Ista vrpca ovija ruku u dnu, oko zapešća i po sredini u visini pravokutnog otvora za relikviju koja je čuvana zatvorena staklom. Po okomici, na ukrasnoj vrpci, raspoređeno je šest kvadratnih čaški s poludragim kamenjem. Na oplati je nježno ugravirano **SSEBASTIAN**

M(ARTIR) s tim da su samo tri slova (SSB) naglašena. Nije sačuvan izvorni pokrov u dnu relikvijara.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 44; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 17.

— Nikola Jakšić

4. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik XXIII)

drvo, iskucano srebro, pozlata, poludragulji
visina 50 cm, dno 8 x 6,5 cm
datacija: sredina XIV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je dodan dlan s ispruženim prstima. Na oplati je ugravirana sigla SC kao oznaka pripadnosti Bratovštini sv. Križa. Pozlaćena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu s prednje strane uzduž cijele ruke do zapešća. Na njoj je iskucan niz medaljona, načinjenih od lišća koje se svija oko središta iskucanog u obliku sitnoga muškog lica. Ista se vrpca ovija oko dna relikvijara, zapešća i po sredini u visini pravokutne teke. Po okomitoj vrpci bilo je nekoć raspoređeno šest kvadratnih čaški s poludraguljima od kojih je sačuvana samo jedna. Dno je pokrpano ulomkom neke barokne zavjetne pločice na kojoj je sačuvan prikaz poprsja Bogorodice u poluprofilu. Literatura: I. STJEPČEVIĆ, Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru, *Prilog Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* LI, Split, 1938., 41.

— Nikola Jakšić

5. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku noge (Moćnik XX)

drvo, iskucano srebro, pozlata, graviranje, poludragulji
visina 43 cm, dužina stopala 23 cm, promjer noge 8 cm
datacija: sredina XIV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Pozlaćena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu s prednje strane uzduž cijele noge od stopala do vrha relikvijara. Na njoj je iskucan niz medaljona, načinjenih od lišća koje se svija oko središta. Po sredini noge, pod koljenom je pravokutni otvor za relikviju – teka, zatvorena staklenim poklopcem. Po vrpci

je bilo raspoređeno šest poludragulja u kvadratnim čaškama, a sačuvana su samo tri iznad teke. Stopalo je obuveno u plitku, vrlo otvorenu gotičku cipelu koja pokriva samo nožne prste. Cipela je prekrivena biljnim aranžmanom kakav se više ne ponavlja kod drugih relikvijara. Nedostaje joj peta, pa se vidi drvena jezgra. Oštećenja na gležnju pokrpana su zavjetnim pločicama pa se na jednoj raspoznaje ženski klečeći lik s krunicom u ruci, a na drugoj lik rimskog vojnika bez glave. Treća je nečitljiva. Noga je zatvorena u vrhu pločicom na kojoj su simboli Kristove muke na pozadini iskucanoj poput narančine opne. Pod stepeničastom Golgotom na kojoj je križ s trnovom krunom i čavlima je Adamova lubanja, a uz križ su ljestve te oružje Stefana i Longina. Sigla SC označava pripadnost relikvijara Bratovštini sv. Križa. Ovaj je relikvijar na neki način unikatan unutar "serijske" produkciji u Kotoru, jer poklopac s Golgotom i otvorena gotička cipelica nisu usporedivi s drugim sačuvanim primjercima. Relikvijar je na više mjesta znatnije oštećen.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 41.

— Nikola Jakšić

6. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne noge (XXI)

drvo, iskucano srebro i pozlata
visina 45 cm, dužina stopala 22 cm,
promjer poklopca 8,5 cm
datacija: 1330. –1340. godine

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Noga je savijena u koljenu. Posrebrena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele noge do koljena. Na njoj je iskucan niz medaljona u čijem je središtu rozeta zatvorena u lisnati aranžman. Vrpca je pod koljenom prekinuta pravokutnom tekom za relikvijaju, a od izgubljenih vratašaca koja su je nekoć zatvarala, preostao je samo šarnir. Ista vrpca ovijala petu i bedro, ali je tu nešto uže izrezana. Jedna je uska vrpca i oko koljena. Stopalo je obučeno u gotičku plitku cipelu prekrivenu lozicom. Relikvijar je pokriven pločicom na kojoj je gotički grb s jednostavnim štitom, s kosom gredom u kojoj su dva ljljana i osmerokraka zvjezdica u središtu. Po rubu uokolo teče natpis u gotičkoj kapitali: + MEMENTO D(OMI)NE. FAMVLO TVO. MARIN. DE GOSTI. Naknadno ugravirana sigla ST označava pripadnost relikvijara riznici katedrale svetog Tripuna. Imućan kotorski građanin Marin Junija de Gosti posvjedočen je u lokalnim dokumentima četvrtog desetljeća XIV. stoljeća. Marin je za riznicu kotorske stolnice dao izraditi još jedan relikvijar u obliku desne ruke (XXII), na kojem je zrcalno iskucan isti grb s natpisom istog sadržaja uokolo. Dva spomenuta relikvijara čine jedinstvenu donaciju kako je to u Kotoru očigledno bilo uobičajeno tijekom srednjeg vijeka. Mnogi su takvi parovi u međuvremenu razdvojeni, a kako nisu opremljeni nekom naročitom oznakom (grb, natpis i sl.), teško ih je sa sigurnošću dovesti u vezu. Ipak, stilske srodnosti pojedinih relikvijara u obliku ruke i noge upućuju na to da su nekoć bili dijelovi jedne cjeline. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 42; B. Radojković, 1965/1966., 66; V. Lupis, 2001., 47-52. N. Jakšić, 2008., 230. N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 21.

— Nikola Jakšić

7. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik XXII)

drvo, iskucano srebro, pozlata
visina 53,5 cm, promjer dna 7,5 cm
datacija: 1330. –1340. godine

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je dodan dlan s ispruženim prstima. Posrebrena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do šake. Na njoj je iskucan niz medaljona u čijem je središtu rozeta zatvorena u lisnati aranžman. Po sredini ove vitice je pravokutna teka za relikvijaju, a vratašca koja su je zatvarala izgubljena su. Istom je vrpcom ovijena ruka u dnu, oko zapešća te posred podlaktice u razini teke. Relikvijar je u dnu zatvoren kružnom pločicom u čijem je središtu grb s jednostavnim štitom i kosom gredom u kojoj su dva ljljana i osmerokraka zvjezdica u središtu, a po rubu uokolo teče natpis: +MEMETO. D(OMI)NE. FAMVLO TVO MARIN DE GOSTI. Riječ je o imućnome kotorskom građaninu Marinu Junija de Gostija koji je zabilježen u lokalnim izvorima između 1332. i 1337. godine. Naknadno ugravirana sigla ST označava pripadnost riznici Sv. Tripuna.

Marin je za riznicu kotorske katedrale dao izraditi i jedan relikvijar u obliku noge (XXI) koji je dekoriran posrebrnom vrpcom iskucanom na identičnoj matrici. I poklopac tog relikvijara obrađen je na jednak način, s natpisom istog sadržaja i s jednakim grbom, samo što se kosa greda grba pruža u suprotnom smjeru. Marinovi relikvijari jedne ruke i jedne noge očigledno su par i jedinstven zavjet, odnosno donacija ovoga kotorskog građanina. Da su takvi parovi tvorili cjelinu dokazuju i neki drugi srodni primjeri, kao i neke vijesti zabilježene u kotorskim notarskim spisima u kojima se spominju narudžbe dvaju relikvijara.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 42; B. Radojković, 1965/1966., 66; V. Lupis, 2001., 47-52. N. Jakšić, 2008., 230. N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 21.

— Nikola Jakšić

8. Nepoznati kotorski zlatar
Relikvijar u obliku desne ruke
(Moćnik XXXII)

drvo, srebro, iskucavanje, poludragulji,
pozлата
visina 52 cm, promjer dna 8 cm
datacija: sredina XIV. stoljeća

Drvena jezgra prekrivena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je dodan dlan s ispruženim prstima. Izvorni poklopac s dna relikvijara nije sačuvan već je zamijenjen jednom jednostavnom neukrašenom srebrnom pločicom na kojoj je sigla ST. Pozlaćena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do šake. Dekoraciju čine dvostruki plastično modelirani listovi akanta koji formiraju kružnice u nizu, a u čijim su središtima čaške koje pridržavaju poludragulje i staklenu pastu. Ovakva se vrpca pojavljuje u Kotoru na još samo na dva relikvijara (XXXIII i XXXIV), od kojih je onaj u obliku noge ovome par. Svakako je među dekorativnim vrpčama u Kotoru najkvalitetniji zlatarski proizvod.

Sastoji se od niza lisnatih medaljona u čijim su središtima čaške koje pridržavaju poludragulje i staklenu pastu, ukupno dvadeset i dvije. Ista ukrasna vrpca je i oko

zapešća, pri dnu relikvijara te po sredini u visini teke. Pri samom dnu relikvijara iskucan je u tri reda natpis kojega valja čitati odozdo prema gore, a započinje pri dnu pa je prvi redak dijelom prekriven ukrasnom vrpcom. Natpis glasi: H(OC) RELIQUIA(RUM): FIERI: FEC(ERUNT): LOX(IUS) ET THEODOR(US) FR(ATRE)S: FILII: STANCHOR(UM): AD HONOR(EM) S(ANCTE) LUCIE. Sadržaj natpisa posve je istovjetan onome na relikvijaru u obliku noge sv. Teodora, kojega su naručili isti darovatelji, braća Lucije i Teodor. Razlika je samo u odabiru sveca-zaštitnika. I.

† H RELIQ: FIERI: FEC: LOXI: ET THEODOR: FR: S: FILII: STANCHOR: AD HONOR: S: THEODOR: FR: S: THEODOR: FR: S:

Stjepčević nije shvatio redosljed u rasporedu redaka pa mu je natpis ostao dijelom nejasan.

Relikvijari u obliku ruke i noge, koje su braća Lucije i Teodor naručili, su od onih parova u Moćniku Sv. Tripuna kakve susrećemo i u narudžbama Marina de Gostija (XXI, XXII) iz prve polovice XIV. stoljeća.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 43.

— Nikola Jakšić

9. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne noge (XXXIV)

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata, poludragulji
visina 45 cm, dužina stopala 19 cm, promjer 11 cm
datacija: sredina XIV. stoljeća

Drvena jezgra prekrivena je srebrnim iskucanim limom. Noga je savijena u

koljenu i obuvena u gotičku cipelu prekrivenu iskucanim biljnim ornamentom. Pozlaćena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele noge. Dekoraciju čine dvostruki plastično modelirani listovi akanta koji formiraju kružnice u nizu, a u čijim su središtima čaške koje pridržavaju poludragulje i staklenu pastu. Ovakva se vrpca pojavljuje u Kotoru na još samo na dva relikvijara u obliku ruke (XXXII i XXXIII), od kojih je onaj XXXII ovome par. Svakako je među dekorativnim vrpcama u Kotoru najkvalitetniji zlatarski proizvod. Po sredini je pravokutni otvor za relikvijaru – teka zaštićena staklom. Ista vrpca teče i ispod koljena uokolo noge, a manji su komadi pričvršćeni i u visini teke. U vrhu uokolo na bedru u dva reda iskucan je donatorski natpis gotičkih svojstava: + H(OC): RELIQ(UI)A(RUM): FIERI: FEC(ERUNT): LOXI(US): ET THEODOR(US) FR(ATRE)S: FILII: STANCHOR(UM): AD HO(NO)R(EM) S(ANCTI): THEODORI.

Relikvijar je u vrhu pokriven kružnom srebrnom pločicom na kojoj je iskucan lik Bogorodice s Djetetom na prijestolju. Majka je okrenuta gledatelju, a Dijete, kojega pridržava desnom rukom, usmjerava pogled prema majci i lijevom joj rukom nuđa plod. Čini se da u desnoj šaci pridržava svitak. Pozadina scene je iskucana gustim ubodima što podsjeća na narančinu opnu. Prizor je, bez sumnje, nastao ugledanjem na neki slikani predložak u samom Kotoru.

Braća Lucije (?) i Teodor naručili su i drugi relikvijar i to za moći sv. Lucije (XXXII), koji je u obliku ruke. Na tom je relikvijaru srebrna oplata pričvršćena vrpcom izrađenom prema istoj matrici kao i ovdje, a srodan je i natpis koji spominje iste naručitelje. Pripadao je kao i ovaj riznici Sv. Tripuna, pa su oba označena

siglom ST. No prije 1515. godine relikvijari su se čuvali u crkvi sv. Marije i Lucije. Kao par, ova dva relikvijara predstavljaju cijelinu, jednako kao oni koje je dao napraviti Marin de Gosti (XXI, XXII), a naručeni su u čast sv. Teodora i sv. Lucije, zaštitnika dvojice braće koji su po njima dobili svoje ime.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 43; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 22-23.

— Nikola Jakšić

10. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik XXXIII)

drvo, iskucano srebro, pozlata, poludragulji
visina 50,5 cm, promjer dna 7 cm
datacija: sredina XIV. stoljeća

Drvena jezgra prekrivena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je dodan dlan s ispruženim prstima. Pozlaćena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do šake. Dekoraciju čine dvostruki plastično modelirani listovi akanta, koji formiraju kružnice u nizu, a u čijim su središtima čaške koje pridržavaju poludragulje i staklenu pastu. Ovakva se vrpca pojavljuje u Kotoru na još samo jednom paru relikvijara (XXXII i XXXIV), onome kojega su naručitelji braća Lucije i Teodor. Svakako je među dekorativnim vrpcama u Kotoru, najkvalitetniji zlatarski proizvod. Ista vrpca ovija ruku u dnu, oko zapešća i u visini teke koja je postavljena neuobičajeno visoko u usporedbi s drugim relikvijarima u obliku ruke. Po dekorativnim vrpcama raspoređeno je ukupno dvadeset čaški za poludrago kamenje i to deset na okomici i još deset na vrpcama koje ovijaju relikvijar. Sve su kružnog oblika, a devet ih je prazno. Ugravirana sigla ST na oplati odaje pripadnost riznici Sv. Tripuna.

Dno je pokriveno izvornom srebrnom pločicom s figuralnim prikazom. Na sjedalu gotičkih formi, smještenom u šumskom ambijentu, sjedi muškarac u poluprofilu te ispruženim rukama drži hranu za grabljivicu koja slijeće. Noge mu počivaju na nekom supedaneju, odjeven je u dugu haljinu i preko ramena mu je prebačen plašt. Po desnom mu ramenu plazi neki gmaz.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

11. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik I)

drvo, iskucano srebro, pozlata, poludrago kamenje

visina 53,5 cm, dno 8 x 6,5 cm

datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s ispruženim dlanom. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Po sredini, u cijeloj širini vrpce je pravokutna teka za relikvijiu, pokrivena staklom pod kojim se čita *Crescentia*. Ista je vrpca pričvršćena i uokolo ruke u visini teke, oko zapešća te u dnu relikvijara. Šest čaški u kojima su poludragi kamenovi ili

zrna od staklene paste bijele, crvene i plave boje pričvršćena su na okomitoj vrpci. Iz najdonje je čaške kamen otpao. Prema načinu izrade pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).

Nije sačuvan izvorni pokrov dna, već je ono prekriveno naknadno ulomkom neke srebrne zavjetne pločice na kojoj se raspo-

znaje medaljon s poprsjem rimskog vojnika koji gleda udesno, gdje je i natpis: S. VENA...

Relikvijar je bio vlasništvo nekadašnje Bratovštine sv. Križa i spominje se u popisu prigodom kanonske vizitacije biskupa M. Draga od 17. svibnja 1689. godine zajedno s nekim drugim moćima koje je Bratovština posjedovala. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 38, 43; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 16.

— Nikola Jakšić

12. Nepoznati kotorski zlatar
Relikvijar u obliku noge (Moćnik XVI)
 drvo, srebro, iskucavanje, pozlata, dragulji i poludragulji
 visina 45 cm, stopalo 22 cm, promjer noge na vrhu 10 x 10 cm
 datacija: konac XIV., početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, na kojem se čita sigla ST (sv. Tripun). Noga savijena u koljenu, obuvana je u plitku, otvorenu i elegantnu gotičku cipelu, prekrivenu gustim lisnatim iskucanim motivom. Ojačanje u predjelu gležnja izvedeno je komadom srebrne vrpce s biljnom viticom kakva se pojavljuje kao osnovni ukras na ovom relikvijaru. Ta pozlaćena vrpca ukrašena lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele noge do koljena, a ponavlja se i uokolo bedra na gornjem rubu relikvijara. Po njoj je raspoređeno jedanaest poludragulja. Pet čaški za poludragulje su i na vrpci oko gležnja te četiri na onoj oko koljena, ali su te prazne. Po sredini je uska pravokutna teka kojoj su vratašca, nekoć povezana

šarnirom, otpala. U samom vrhu relikvijar je pokriven izvornom gotičkom kružnom pločicom na kojoj se u gustom rasporedu ponavljaju lisnati motivi koji prekrivaju i cipelu samog relikvijara. Pripada široj grupi relikvijara u obliku noge (XII, XIV, XV, XVI, XVII), koji su tretirani na vrlo srodan način, ponavljanjem dviju različitih ornamentalnih traka te istoga biljnog motiva na cipeli i na kružnom poklopcu.
 Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

13. Nepoznati kotorski zlatar
Relikvijar u obliku noge (Moćnik XII)
 drvo, srebro, iskucavanje, pozlata, dragulji i poludragulji
 visina 45 cm, dužina stopala 22 cm, promjer 10 cm
 datacija: konac XIV., početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, na kojem se čita sigla ST (sv. Tripun). Noga savijena u koljenu, obuvana je u plitku, otvorenu i elegantnu gotičku cipelu, prekrivenu gustim lisnatim iskucanim motivom. Ojačanje u predjelu gležnja izvedeno je komadom srebrne vrpce kakva se pojavljuje kao osnovni ukras na ovom relikvijaru. Ta pozlaćena vrpca ukrašena lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele noge do koljena, a ponavlja se i uokolo bedra na gornjem rubu relikvijara. Po njoj su raspoređene čaške za poludragulje, njih jedanaest na okomici, a odgovaraju broju pregiba iskucane biljne vitice. Pet čaški za poludragulje su i na vrpci oko bedra te četiri na onoj oko gležnja. Ističu se dva tirkiza u vrhu relikvijara. Po sredini je uska pravokutna teka koja je imala vratašca

povezana šarnirom. Okvir teke je dodatno pričvršćen manjim komadima dekorativne vrpce, s po još jednim poludraguljem sa svake strane, njih ukupno dvadeset dva na ovom relikvijaru. U samom vrhu relikvijar je pokriven izvornom kružnom pločicom na kojoj se u gustom rasporedu ponavljaju lisnati motivi kakvi prekrivaju i njegovu cipelu.

Pripada jedinstvenoj stilskoj grupi relikvijara u obliku noge (XII, XIV, XV, XVI, XVII) koji su tretirani na vrlo srodan način, korištenjem dviju različitih ornamentalnih vrpca i jednog, uvijek istoga biljnog motiva kojim je prekrivena cipela i kružni poklopac.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

14. Nepoznati kotorski zlatar

**Relikvijar u obliku desne noge
(Moćnik XIV)**

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata
visina 45, dužina stopala 19,5,
promjer 9 x 10 cm
datacija: XIV./XV. stoljeće

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, na kojem se čita sigla ST (sv. Tripun). Noga savijena u koljenu, obućena je u plitku, otvorenu i elegantnu gotičku cipelu, prekrivenu gustim lisnatim iskucanim motivom. Isti je motiv i na kružnom poklopcu u vrhu relikvijara. Pozlaćena vrpca ukrašena lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele noge do koljena. Posred vrpce, pod staklom je otvor za relikviju – teka. Istom je ukrasnom trakom ovijeno bedro i gležanj. Ovaj relikvijar nije na sebi imao dragulje, baš kao ni oni njemu srodni, označeni u Moćniku iskucanim rednim brojevima XV i XVII. Pripada široj grupi relikvijara (XII, XIV, XV, XVI, XVII) koji su tretirani na vrlo srodan način, ponavljanjem dviju različitih ornamentalnih traka jednog te istoga biljnog motiva na cipeli i na kružnom poklopcu. Relikvijar mjestimice ima manjih oštećenja.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

15. Nepoznati kotorski zlatar

**Relikvijar u obliku desne noge
(Moćnik XV)**

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata
visina 45, dužina stopala 19,5 cm,
promjer 9 x 10 cm
datacija: XIV./XV. stoljeće

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, na kojem se čita sigla ST (sv. Tripun). Noga savijena u koljenu, obućena je u plitku, otvorenu i elegantnu gotičku cipelu, prekrivenu gustim lisnatim iskucanim motivom. Isti je motiv i na kružnom poklopcu u vrhu relikvijara te na uskoj traci oko gležnja. Pozlaćena vrpca ukrašena lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele noge do kolje-

na, u kojoj je pod staklom otvor za relikviju – teka. Poklopac je izgubljen. Ista takva ukrasna traka ovija nogu u visini teke i bedro, a korištena je i za petu na cipeli. Ovaj relikvijar nije na sebi imao dragulje, baš kao ni onaj označen u Moćniku rednim brojem XIV. Uopće s tim relikvijarom ovaj pokazuje najviše srodnosti, kako po istim dimenzijama, tako i odabirom i rasporedom iskucanih biljnih motiva i ukrasnih traka s neznatnim inverzijama u njihovoj primjeni. U samom vrhu relikvijar je pokriven izvornom kružnom pločicom na kojoj se u gustom rasporedu ponavljaju lisnati motivi kakvi prekrivaju i cipelu samog relikvijara.

Pripada jedinstvenoj stilskoj grupi relikvijara u obliku noge (XII, XIV, XV, XVI, XVII), koji su tretirani na vrlo srodan način, korištenjem dviju različitih ornamentalnih vrpca i jednog, uvijek istoga

biljnog motiva kojim je prekrivena cipela i kružni poklopac.

Relikvijar je mjestimice znatnije oštećen.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-42.

— Nikola Jakšić

16. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku noge (Moćnik XVII)

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata, dragulji i poludragulji

visina 46,5 cm, stopalo 20 cm, promjer 10 cm

datacija: konac XIV., početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, na kojem se čita sigla ST (sv. Tripun). Noga savijena u koljenu, obučena je u plitku, otvorenu i elegantnu gotičku cipelu, prekrivenu gustim lisnatim iskucanim motivom. Isti je motiv i na kružnom poklopcu u vrhu relikvijara. Pozlaćena vrpca ukrašena lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele noge do koljena, a prekida se na mjestu otvora za relikvijaru – teka. Istom su ukrasnom vrpcom ovijeni bedro i peta, a gležanj je ovijen užom vrpcom s lisnatim motivom kao na cipeli. Ovaj relikvijar nije na sebi imao dragulje, baš kao ni oni njemu slični, označeni u Moćniku iskucanim rednim brojevima XIV, XV i XVII. Pripada široj grupi relikvijara u obliku noge (XII, XIV, XV, XVI, XVII) koji su tretirani na vrlo srodan način, korištenjem dviju različitih ornamentalnih traka i jednog uvijek istoga biljnog motiva na cipeli i na kružnom poklopcu. Relikvijar je mjestimice znatnije oštećen, osobito cipela.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

17. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik II)

drvo, iskucano srebro, pozlata, graviranje

visina 52,5 cm, dno 7,3 x 7,8 cm

datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća, popravak 1664.

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom na kojem je ugravirana sigla SC, a odnosi se na pripadnost Bratovštini sv. Križa. Na nju je pričvršćena šaka s ispruženim dlanom. Pozlaćena vrpca s

lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Po sredini u cijeloj širini vrpce je pravokutna teka za relikviju. Iskucana vrpca posve istih svojstava obavija i dno relikvijara. Oko zapešća je jedna uža vrpca s iskucanim lišćem koje se ritmički obrće u pravilnom ritmu. Prema načinu izrade relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).

Izvorni pokrov dna nije sačuvan već je zamijenjen u XVII. stoljeću novim, a na trošak zaklade Rafaela Chiapechija koji je oporukom 1615. godine zavještao da se svake druge godine bratovštini preda jedna relikvija u vrijednosti od 400 lira. Dno je, naime, prekriveno srebrnim pokrovom kojem je u središtu pozlaćeni malteški križ s natpisom uokolo: COMESARIA CHIAPECHI 1664.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 44.

— Nikola Jakšić

18. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik III)

drvo, iskucano srebro, pozlata, graviranje
visina 52 cm, promjer dna 7,5 cm
datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća,
popravak XVIII. stoljeće

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s ispruženim dlanom. Sigla ST na ruci označava pripadnost Moćniku sv. Tripuna. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički

savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Po sredini u cijeloj širini vrpce je pravokutna teka za relikviju. Iskucane vrpce posve istih svojstava obavijaju dno relikvijara, zapešće i ruku u visini teke.

Prema načinu izrade relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).

Izvorni pokrov na dnu relikvijara nije sačuvan, već je zamijenjen ulomkom neke zavjetne srebrne iskucane pločice na kojoj se slabo razaznaju tri lika: donator kleči pred svetačkim likom s desne strane, a s lijeve strane vojnik s gavranom koji ima prsten u kljunu, u svojoj lijevoj ruci (sv. Osvald)

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

19. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik IV)

drvo, iskucano srebro, pozlata, poludrago kamenje

visina 50 cm, promjer dna 7,5 cm

datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s ispruženim dlanom. Ugravirana sigla ST označava pripadnost crkvi sv.

Tripuna. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Po sredini, u cijeloj širini vrpce je pravokutna teka za relikvijaju, pokrivena staklom. Iskucana vrpca posve istih svojstava pričvršćena je i uokolo ruke u visini teke, te u dnu relikvijara, a oko zapešća je nešto uža vrpca srodnih svojstava s lisnatim motivom. Sedam čaški u kojima su poludragi kamenovi ili zrna od staklene paste bijele, crvene i plave boje, pričvršćena su na okomitoj vrpci. Na dnu je sačuvan izvorni pokrov komponiran u kružnici, po kojemu se biljna vitica svija šest puta oko samog središta, a iskucana je prema istom kalupu kao i na relikvijarima V, VI, VIII i XI.

Prema načinu izrade ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od

koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-43.

— Nikola Jakšić

20. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik IX)

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata
visina 49,5 cm, promjer dna 7 x 6,5 cm
datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s rastvorenim dlanom ispruženih i rastavljenih prstiju te s odmaknutim i vrlo dugim palcem. Ugravirana sigla ST označava pripadnost crkvi sv. Tripuna. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Drukčija i nešto uža biljna vitica koja se često koristi pri izradi cipele na relikvi-

jarima u obliku noge pričvršćena je oko dna relikvijara te oko zapešća.

Na dnu je sačuvan izvorni pokrov, u cijelosti prekriven biljnim ornamentom kakav se inače češće koristi za prekrivanje dna relikvijara u obliku noge.

Ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice

(I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-43.

— Nikola Jakšić

21. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik V)

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata, poludragulji
visina 52,5 cm, promjer dna 7,5 cm
datacija: XIV./XV. stoljeće

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s rastvorenim dlanom ispruženih i nezatno rastavljenih prstiju te odmaknutim i vrlo dugim palcem. Ugravirana sigla ST označava pripadnost crkvi sv. Tripuna. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Ista takva vrpca s viticom je

oko zapešća i pri dnu relikvijara. Po sredini ruke je pravokutni otvor – teka za relikvijaru pokrivenu staklom, a vratašca otvora su otpala. Na ornamentalnim vrpcama je ukupno 14 čaški za ukrase od poludragog kamenja ili staklene paste različitih boja, a tri su izgubljena. Na dnu je sačuvan izvorni pokrov, komponiran u kružnici na kojem se biljna vitica svija šest puta oko samog središta, a iskucana je prema istom kalupu kao i na relikvijaru IV, VI, VIII i XI.

Prema načinu izrade ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).
Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-43; 39-44; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 16.

— Nikola Jakšić

22. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik VI)

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata
visina 53 cm, promjer dna 7,5 cm
datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s rastvorenim dlanom ispruženih i neznatno rastavljenih prstiju te odmaknutim i vrlo dugim palcem. Ugravirana sigla ST označava pripadnost crkvi sv. Tripuna. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Ista takva vrpca s viticom je i pri dnu relikvijara, a ona oko zapešća je nešto uža, kakva se često koristi pri izradi gotičkih cipela na relikvijarima u obliku noge. Po sredini ruke je pravokutni otvor – teka za relikvijaru pokrivenu staklom, a vratašca otvora su otpala. Na dnu je sačuvan izvorni pokrov komponiran u kružnici na kojem se biljna vitica svija šest puta oko samog središta, a iskucana je prema istom kalupu kao i na relikvijarima IV, V, VIII i XI.

Prema načinu izrade ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).
Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-43.

— Nikola Jakšić

23. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik VII).

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata,
poludragulji
visina 51 cm, promjer dna 6,5 cm.
datacija konac XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s rastvorenim dlanom ispruženih i rastavljenih prstiju te s odmaknutim i vrlo dugim palcem.. Ugravirana sigla ST označava pripadnost crkvi sv. Tripuna. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Ista takva vrpca s viticom je i pri dnu relikvijara, a ona oko zapešća je nešto uža kakvu susrećemo na gotičkim cipelama kod relikvijarima u obliku noge i na njoj su sačuvana tri poludragulja od nekadašnjih sedam. Po sredini ruke je pravokutni otvor – teka za relikvijaru pokrivenu staklom čija su vratašca otvora otpala. Uz nju dva poludragulja. Na dnu je sačuvan izvorni pokrov u cijelosti prekriven biljnim ornamentom kakav se inače češće koristi za prekrivanje dna relikvijara u obliku noge.

Prema načinu izrade ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od

koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-43;

— Nikola Jakšić

24. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik VIII).

drvo, srebro, iskucavanje, pozlata
visina 46,2 cm, promjer dna 7 cm
datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s rastvorenim dlanom ispruženih i rastavljenih prstiju te s odmaknutim i vrlo dugim palcem.. Ugravirana sigla ST označava pripadnost crkvi sv. Tripuna. Pozlaćena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Ista takva vrpca s viticom ovijava dno relikvijara i zapešće gdje je uže izrezana. Ovijava i ruku u visini otvora za relikvijaru ali nije s njim posve usuglašena kako je to najčešće slučaj već je malo izmaknuta.

Na dnu je sačuvan izvorni pokrov komponiran u kružnici na kojem se biljna vitica svija se šest puta oko samog središta, a iskucana je prema istom kalupu kao i na relikvijarima IV, V, VI i XI. Ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).
Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-43.

— Nikola Jakšić

25. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik X).

drvo, iskucano srebro, pozlata, graviranje
visina 47,5 cm, dno 7,5 x 6,5 cm
datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s ispruženim dlanom. Pozlačena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Po sredini, u cijeloj širini vrpce je pravokutna teka za relikviju pokrivena staklom. Iskucana vrpca posve istih svojstava

pričvršćena je i uokolo ruke u visini teke, u dnu relikvijara i oko zapešća. Usporedno s okomitom vrpcom teče ugravirani natpis S. ALEXANDRI. M.

Na poklopcu dna je pričvršćeno rustično, lijevano poprsje svete koja desnom rukom pridržava raspelo, a u lijevoj ima kuglu. Isto je poprsje pričvršćeno i na relikvijaru u obliku noge (XIII) na kojoj nas natpis upućuje da je pripadao Bratovštini sv. Venerande. Kako se ova svetica najčešće prikazuje s križem u desnici, a s evanđeljem u ljevici, očigledno je riječ upravo o njoj.

Prema načinu izrade ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).
Literatura: I. Stjepčević, 1938., 44.

— Nikola Jakšić

26. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve noge (XIII)

drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevanje, graviranje

visina 48 cm, stopalo 19,5 cm, promjer noge na vrhu 10 x 9,3 cm
datacija: XIV., kraj XV. i 1627.

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a noga je anatomski oblikovana i bosa, bez obuće. Na sraštenim prstima stopala ističu se nokti. Noga je ukrašena srebrnom iskucanom vrpcom s gotičkom biljnom viticom, pričvršćenom okomito po cijeloj visini prednje strane. Na vrpci je šest razmjerno velikih čaški u koje su umetnuti raznobojni puludragi kameni i staklena pasta, tri ispod, a tri iznad otvora za relikviju. Uža vrpca s drukčijom, ali opet gotičkom biljnom viticom pričvršćena je pri vrhu bedra uokolo, a ista je vrpca korištena za povezivanje pete. Relikvijar je prekriven kružnim poklopcem u čijem je središtu poprsje svete (sv. Veneranda) s raspetim Kristom u desnici i lubanjom (ili obrazinom) u ljevici. Po rubu uokolo teče ugravirani natpis:

+HIC. EST. PES. FRATERNITATIS.
SANTE. VENERANDE.

Naknadno na je poklopcu ugravirano:
SS. FLORENTII ET. IOCI. M. 1627.

Sudeći prema natpisu, relikvijar je pripadao Bratovštini sv. Venerande. U njega su 1627. godine položene relikvije svetaca koje spominje natpis iz XVII. stoljeća. Prema obliku noge, relikvijar je rad s kraja XV. stoljeća, no gotičke vrpce koje su na njemu pričvršćene korištene su na starijim relikvijarima XIV. ili ranog XV. stoljeća. Čini se stoga da je relikvijar obnovljen ili prepravljen krajem XV. stoljeća te da su

na njega pričvršćene dekorativne vrpce s biljnim ornamentima s jednoga starijeg relikvijara. Natpis posve istovjetnog sadržaja i izrade pokriva i relikvijar u obliku noge sv. Andrije (XVIII), pa je razvidno kako je isti zlatar na koncu XV. stoljeća obnavljao starije gotičke relikvijare Bratovštine sv. Venerande.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 40; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 17.

— Nikola Jakšić

27. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik XI).

drvo, iskucano srebro, pozlata, emajliranje
visina 48,6 cm, promjer dna 7,5 cm
datacija: kraj XIV. ili početak XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena šaka s ispruženim dlanom. Ugravirana sigla ST označava pripadnost crkvi sv.

Prema načinu izrade ovaj relikvijar pripada velikoj i jedinstvenoj stilskoj grupi od jedanaest relikvijara u obliku ruke, od koje su četiri ljevice (I, VII, VIII, IX) i sedam desnica (II, III, IV, V, VI, X, XI).
Literatura: I. Stjepčević, 1938., 41; C. Fisković, 2004., 80. B. Radojković, 1965/1966., 65-66; B. Radojković, 1966, sl. 58.

— Nikola Jakšić

Tripuna. Pozlačena vrpca s lozicom, koja se ritmički savija čas u jednu, čas u drugu stranu, pričvršćuje srebrnu oplatu uzduž cijele ruke do zapešća. Iskucana vrpca posve istih svojstava pričvršćena je i uokolo dna relikvijara, dok je oko zapešća korištena uža vrpca s drukčijim biljnim motivom, inače često korištenim na cipelama kod relikvijara u obliku noge. Po sredini, u cijeloj širini vrpce je pravokutna teka za relikviju. Teku se zatvara vratašcima na šarnir s natpisom + S IACOBI. AP (OSTO) LI. Uz ovoga, još samo jedan primjerak posjeduje sačuvana vratašca teke, na kojem je također zabilježeno ime sveca (sv. Inocent, XXV). Očigledno su mnogi relikvijari u Kotoru imali takva vratašca s imenom sveca čije relikvije čuva. Na dnu je sačuvan izvorni pokrov, komponiran u kružnici po kojemu se biljna vitica svija šest puta oko samog središta, a iskucana je prema istom kalupu kao i na relikvijarima IV, V, VI i VIII.

28. Kotorški zlatar Pasqual?

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik XXX)

drvo, iskucani lim, pozlata, poludragulji i gorski kristal
visina 61 cm, promjer dna 9 x 7 cm
datacija: kraj XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Ruka je anatomski oblikovana, osobito rastvorena šaka s neznatno razdvojenim palcem. Srebrna vrpca pričvršćivala je srebrnu oplatu za drvenu jezgru uzduž cijele ruke do zapešća. Jedan njezin dio u dnu relikvijara je otpao pa se vidi drvena jezgra na mjestu gdje se susreću rubovi srebrne oplate.

Ova je vrpca relativno uska, ali je na njoj biljni niz izveden vrlo plastično i podržava čaške za umetanje dragulja, kojih je bilo izvorno osam, a sačuvana su samo tri poludragulja. Po sredini je uska pravokut-

na teka koja prekida vrpce, pokrivena staklom. U dnu je ruka poklopljena srebrnim poklopcem koji je obrubljen vjenčićem, a u čijem je središtu medaljon od uvijene žice i u njemu lijevani raspeti Krist. Uz njega je sigla ST kao oznaka pripadnosti Moćniku sv. Tripuna. Plastično oblikovan biljni motiv i medaljom s Kristom u dnu podsjeća na rješenja koja su bliska izvedbi relikvijara kako ih je oblikovao kotorski zlatar Pasqual.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 42;

— Nikola Jakšić

29. Kotorski zlatar Pasqual?

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik XXIV)

visina 57,8 cm, promjer u dnu 9 x 7 cm
drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevanje
datacija: 3. veljače 1490. godine

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena anatomski vjerno oblikovana šaka s ispruženim dlanom na kojem se tek palac ponešto odvaja od ostalih prstiju. Dvije različite posrebrene vrpce s biljnom viticom pričvršćuju spoj srebrne oplatae uzduž cijele ruke do zapešća, a sastaju se po sredini ruke gdje je pravokutno spremište za relikvijaru – teka. Vrpca između teke i zapešća je suvremena izradi relikvijara, a susrećemo je i na relikvijarima XXV i

XXVI. Ona koja ovija zapešće je drukčija, no isto suvremena izradi relikvijara. Vrpca koja se pruža između teke i dna ruke je gotička, s biljnom viticom kakva se često susreće na relikvijarima u obliku noge. Po okomici je raspoređeno pet kvadratnih čaški s poludragim kamenjem, od kojih je donji izgubljen. Elipsoidan presjek ruke u dnu ima pričvršćen poklopac po kojoj uokolo teče natpis kapitalom, a upućuje na datum doniranja relikvijara: +M.C.C.C.C.L.X.X.X.DIE III FEBRVA(R) II. U središtu je medaljon s prikazom *Imago Pietatis*, a Kristov lik je popraćen siglom IHS XPI. Srodni medaljoni nalaze se na još nekim relikvijarima XXV XXVIII i XL, od kojih posljednjeg potpisuje kotorski zlatar Pasqual. Uz medaljon je ugravirana oznaka ST koja se odnosi na pripadnost relikvijara katedrali sv. Tripuna.

Literatura: I. Stjepčević, 42.

— Nikola Jakšić

30. Kotorski zlatar Pasqual?

Relikvijar u obliku desne noge (Moćnik XXV)

drvo, iskucano srebro, pozlata, cizeliranje, graviranje, poludragulji
visina 52 cm, dužina stopala 19 cm, debljina 12 x 10 cm
datacija: 1483. godina

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a noga je anatomski oblikovana s bosim stopalom. Srebrnu oplatu pričvršćuje po cijeloj visini pozlaćena, relativno uska vrpca s iskucanom viticom renesansnog obilježja, po kojoj se redaju četverolatični cvjetovi. Ispod koljena prekinuta je tekom s vratašcima na kojima je natpis S. INOCENTI. Uz ona na relikvijaru sv. Jakova (XI), to su jedina sačuvana vratašca u cijelome kotorskom Moćniku. Relikvijar je u vrhu pokriven poklopcem sred kojega je pričvršćen medaljon s prikazom *Imago Pietatis*, što ga susrećemo i na relikvijarima XXIV, XL i XXVIII, kojega potpisuje zlatar Pasqual. Po rubu uokolo je pozlaćen ugravirani natpis sljedećeg sadržaja: + (TEMPORE NOBILIVM PROCUR) ATOR(UM). D(OMINI). B(A)SILII. DE.BOLICA.ET.D(OMINI). NICOLAI.DE .DRAGONIBVS. SV(B M) CCCCLXXXIII. Relikvijar je, dakle, izrađen u vrijeme dok su Bazilije Bolica i Nikola Drago obnašali dužnost zastupnika katedrale sv. Tripuna. Još su dva relikvijara nastala prema njihovoj narudžbi (XXVIII, XXXI), a označeni su tekstem istovjetnog sadržaja. Onoga s brojem XXXI potpisuje zlatar Tripun Palma.

Po izboru dekorativne vrpce ovaj je relikvijar blizak onima u Moćniku, označenim brojevima XXIV, XVI, XXVII.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 40.

— Nikola Jakšić

31. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne noge (Moćnik XXVI)

drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevanje
visina 46 cm, stopalo 21 cm, promjer noge 10 cm (bez poklopca, vidi se drvo)
datacija: kraj XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Anatomski oblikovana bosa noga od stopala do polovice bedra

nezatno je savijena u koljenu. Uska pozlaćena vrpca ukrašena iskucanom biljnom viticom s četverolatičnim cvjetovima, pričvršćuje srebrnu oplatu relikvijara po cijeloj visini noge od gležnja do bedra, a dijelovi iste takve vrpce obuhvaćaju petu uokolo gležnja i stopala. Istovjetna se vrpca zapaža na relikvijarima XXIV, XXV i XXVII.

Relikvijar je znatnije oštećen, pa mu nedostaje poklopac teke od kojega su sačuvani tek lijevani jezičci pričvršćeni uz teku, što su ga nekoć šarnirom pridržavali. Po izboru i rasporedu dekorativnih vrpca, a posebno po načinu na koji je bio montiran poklopac teke, ovaj je relikvijar umnogome podudaran s onim u obliku sv. Daniela (XXVII).

Relikvijaru nedostaje i poklopac u vrhu pa je trenutno potpuno vidljiva njegova drvena jezgra.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

32. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne noge (XXVII)

drvo, iskucano srebro, lijevanje, pozlata, graviranje
visina 46 cm, dužina stopala 19 cm, promjer noge 11 cm
datacija: kasno XV. stoljeće

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Anatomski oblikovana bosa noga od stopala do polovice bedra nezatno je savijena u koljenu. Uska pozlaćena vrpca ukrašena iskucanom biljnom viticom s četverolatičnim cvjetovima, pričvršćuje srebrnu oplatu relikvijara po cijeloj visini noge od gležnja do bedra, a dijelovi iste takve vrpce obuhvaćaju petu

uokolo gležnja i stopala. Istovjetna se vrpca zapaža na relikvijarima XXIV, XXV, XXVI.

Po sredini potkoljenice je teka zatvorena velikim lijevanim poklopcem poput rozete po kojoj uokolo teče natpis: + HIC EST CARO DANIELIS PROPHETE. Poklopac teke je šarnirom povezan za lijevane jezičce, pričvršćene na oplatu. Po izboru i rasporedu dekorativnih vrpca, a posebno po načinu na koji je montiran poklopac teke, ovaj je relikvijar umnogome podudaran s onim označenim u Moćniku kao XXVI. No, na tome je poklopac otpao.

U vrhu je noga zatvorena poklopcem koji je obrubljen vjenčićem. U središtu je lijevano poprsje Krista koji blagoslivlja, a uokolo je ugraviran pozlaćeni natpis u minusculi, koji svjedoči o njegovoj pripadnosti Bratovštini sv. Duha: + HIC EST PES FRATERNIRATIS SANCTI SPIRITUS. Naknadno ugravirana sigla ST svjedoči o tome da je dionikom riznice katedrale sv. Tripuna.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 42; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 18.

— Nikola Jakšić

33. Koterski zlatar Tripun Palma

Relikvijar u obliku desne ruke (XXXI)

drvo, iskucano srebro, pozlata, graviranje, gorski kristal
visina 52 cm, promjer 9 x 7,5 cm
datacija: 1483. godina

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Ruka je anatomske oblikovana, osobito dlan s borama, s neznatno savijenim prstima i odvojenim palcem. Po jednoj iskucanoj srebrnoj ukrasnoj vrpca je oko zapešća i u dnu relikvijara. Po sredini ruke, u visini lakta je uska teka pravokutnog oblika. Uklopljena je u okomiti friz od osam, u gustom rasporedu pričvršćenih pločica, apliciranih na iskucanoj vrpca koja pričvršćuje srebrnu oplatu ruke. Unutar svake je zrno gorskog kristala. U dijelu podlaktice, od teke do zapešća, ležišta su manja i kružnog oblika jer je na tom dijelu ruka tanja, dok su na nadlaktici ležišta kvadratna i nešto šira.

Elipsasti poklopac dna ima u središtu medaljon s ugraviranim poprsjem Krista koji blagoslivlja desnicom, a ljevicom pridržava kodeks. Uz njega je grčka sigla IC XC. Linearno tretiran lik odaje ruku vještog crtača. Medaljon ima dvostruki okvir od tordirane srebrne žice, a pod njim je natpis u dva reda M(AGISTER) TRIPHON AVRI/FABER PAL(MA), a odnosi se na kotorskog zlatara Tripuna Palmu. Svoj ishitreni pokušaj da ga interpretira kao "Mitrophon aurifaber Pal", B. Radojković je u kasnijim radovima napustila.

Po rubu uokolo teče natpis kapitalom: +TEMPORE NOBILIVM PROCURATOR(UM) D(OMINI) BASILI DE BOLICA ET D(OMINI) NICOLAI DE DRAGONIBVS SVB MCCCCCLXXXIII AMEN EBN (?). Naknadno ugravirano ST odnosi se na pripadnost riznici katedrale sv. Tripuna.

Ovaj je relikvijar izrađen u paru s drugim relikvijarom u obliku lijeve noge (XXVIII), a zastupnici narudžbe bili su ista dvojica kotorskih plemića, Bazilije de Bolica i Nikola de Drago (de Dragonibus). No, izrada tog relikvijara bila je povjerena drugome kotorskom majstoru, zlataru Paskvalu.

Majstori Tripun Palma i Pasqual smatrani su, bez sumnje, u doba izrade dvaju relikvijara najboljim zlatarima Kotora. Stoga su im zastupnici narudžbe i povjerali izradu jednog para relikvijara, s tim da na njima, svojim ugraviranim potpisima ostave trag o sebi i vrsnoći svojega rada.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 42; B. Radojković, 1965/1966., 61-84; B. Radojković, 1966., 89-90; C. Fisković, 2004., 82; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 20.

— Nikola Jakšić

34. Kotorski zlatar Paskval
Relikvijar u obliku lijeve noge (XXVIII)
drvo, iskucano srebro, lijevanje, pozlata, graviranje, poludragulji
visina 50 cm, dužina stopala 19 cm, promjer noge 12 x 10 cm
datacija: 1483. godina

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Bosa noga je anatomske oblikovana i neznatno savijena u koljenu. Po cijeloj vanjskoj dužini noge do stopala pričvršćena je srebrna vrpca s naglašeno plastičkim oblikovanim biljnim motivom s ležištima za dragulje od kojih je sačuvano pet. U sredini vrpce je vrlo uzak okomiti otvor teke za relikviju, bez pomičnog zadržavača, pokriven staklom. Pod staklom se

čita natpis na papiriću *S. Franci...*, što znači da je riječ o relikviji sv. Franje Asiškog.

Po elipsoidnom poklopcu relikvijara uokolo ugraviran je na zlatnoj podlozi natpis klasičnim kapitalom: +. TEMPORE. NOBILIVM. PROCVRATOR(UM). D(OMINI). BASILII. DE. BOLIČA. ET. D(OMINI). NICOLAI. DE. DRAGONIBVS. SVB MCCCCLXXXIII. Po sredini poklopcu pričvršćen je lijevani medaljon s prikazom *Imago Pietatis* u okviru od namotane žice, a ispod njega natpis u jednom redu kapitalom na zlatnoj podlozi na kojem je zabilježeno ime zlatara Paskvala: PASQUALI AVRIPHEX. Po tom je medaljonu ovaj relikvijar blizak primjercima XXIV, XXV i LX pa su svi vjerojatno nastali u radionici zlatara Paskoja (Pasqual). Naknadno su ugravirana slova ST, što otkriva pripadnost katedrali svetog Tripuna.

Ovaj relikvijar naručen je istodobno s drugim relikvijarom koji je u obliku desne ruke (XXVII), a zastupnici narudžbe bila su ista dvojica kotorskih plemića, Bazilije de Bolica i Nikola de Drago (de Dragonibus). No, izrada tog relikvijara bila je povjerena drugom zlataru, majstoru Tripunu Palmi. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 40; B. Radjoković, 1966., 90; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 19.

— Nikola Jakšić

35. Nepoznati kotorski zlatar
**Relikvijar u obliku lijeve noge
(Moćnik XXIX)**

drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevana bronca
visina 46 cm, dužina stopala 20 cm
datacija: rano XV. i XVII. stoljeće

Drvena jezgra okovana je iskucanim srebrom i predstavlja anatomski oblikovanu bosu nogu. Po cijeloj dužini noge sa stražnje strane pozlačena iskucana vrpca s uskom biljnom viticom pričvršćuje srebrnu oplatu. Takva se učestalo pojavljuje na gotičkim relikvijarima u obliku noge. Poklopac je izgubljen, a relikvijar je u cjelini jako oštećen te se na mnogim mjestima vidi drvena osnova. No također slikovito ukazuje na tehniku montiranja relikvijara, posebice na to kako dekorativna pozlačena vrpca služi da bi se oplata pričvrstila za drvenu osnovu. Na prednjoj strani noge pod koljenom je elipsoidni otvor za relikvijaru – teka okovana brončanim lijevanim okvirom koji imitira oblik grba što ga pridržavaju putti. Iznad otvora teke na presavijenoj vrpci je oštećeni natpis kapitalom, koji upućuje na sadržaj: S. IVL(II) MARTIRIS). Istovjetno rješenje teke, interpretirane kao grb s jednako tretiranim okvirom, zapaža se i na relikvijarima u obliku noge sv. Maura (XXXV) i sv. Severina (XXXVI), a ti su relikvijari obnovljeni zahvaljujući zakladi Rafaela Chiapechija. Svi se spominju u popisu imovine Bratovštine sv. Križa iz 1689. godine.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 41.

— Nikola Jakšić

36. Nepoznati kotorski zlatar
**Relikvijar u obliku lijeve noge
(Moćnik XXXV)**

drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevana bronca
visina 48 cm, dužina stopala 20 cm, promjer noge 9 cm
datacija: rano XV. i XVII. stoljeće

Drvena jezgra okovana je iskucanim srebrom i predstavlja anatomski oblikovanu bosu nogu. Po cijeloj dužini noge sa stražnje strane pozlačena iskucana vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu za drvenu osnovu relikvijara, kao na primjercima XXXVI i XXIX. Ta vitica pripada starome gotičkom repertoaru. Istom viticom je ovijen i vrh noge uokolo bedra, te gležanj. U vrhu je pokriven iskucanim pozlaćenim poklopcem na kojem je u medaljonu jednostavan križ na Golgoti, a uz njega sigla SC kao oznaka pripadnosti Bratovštini svetog Križa. Uokolo medaljona, po samom rubu je natpis kapitalom: LEGATUM.

RAPHAELIS. CHIAPECHI. CIVIS. Ovo je isto rješenje kao i na relikvijaru sv. Severina (XXXVI). Na prednjoj strani noge pod koljenom je elipsoidni otvor za relikviju – teka okovana brončanim lijevanim okvirom koji imitira oblik grba što ga pridržavaju putti. Iznad otvora teke na presavijenoj vrpici je oštećeni natpis kapitalom, koji upućuje na sadržaj: S:MAV(RI MARTIRIS). Istovjetno rješenje teke, interpretirane kao grb s jednako tretiranim okvirom, zapaža se i na relikvijarima u obliku noge sv. Severina (XXXVI) i sv. Iulia (XXIX), a ti su relikvijari obnovljeni zahvaljujući zakladi Rafaela Chiapechija. Svi se spominju u popisu imovine Bratovštine sv. Križa iz 1689. godine.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39.

— Nikola Jakšić

37. Kotorski zlatar Pasqual?

Relikvijar u obliku lijeve ruke (Moćnik XL)

drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevanje, poludragulji
visina 54,3 cm, promjer dna 8,7 x 6,7 cm
datacija: kraj XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je dodan dlan s ispruženim prstima. Na oplati je ugravirana sigla ST kao oznaka pripadnosti Moćniku sv. Tripuna. Uska pozlaćena vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu s prednje strane uzduž cijele ruke do zapešća. Na njoj je iskucana biljna vitica s četverolatičnim cvjetovima. Ista vitica ovija relikvijar

i oko zapešća. Posred vrpce je pravokutna teka, zatvorena staklenim poklopcem. Na okomitoj je vrpici raspoređeno pet manjih kvadratnih čaški s poludraguljima, a još su dvije oko zapešća, dok je jedna prazna.

U elipsastom dnu ruka je zatvorena poklopcem s medaljonom u središtu, na kojem je prikaz *Imago Pietatis*, srodan onima na relikvijarima koje pripisujemo zlataru Pasqualu (XXIV, XXV, XXVII), a postrance na obje strane natpis SANTE SERGI.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 41; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 23.

— Nikola Jakšić

38. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne noge (Moćnik XXXVI)

drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevana bronca
visina 55 cm, dužina stopala 23 cm, promjer noge 12 x 10 cm
datacija: rano XV. i XVII. stoljeće

Drvena jezgra okovana je iskucanim srebrom i predstavlja anatomske oblikovane bosu nogu. Prsti su neznatno razdvojeni. Po cijeloj dužini noge sa stražnje strane pozlaćena iskucana vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu za drvenu osnovu. Ova vitica pripada starome gotičkom repertoaru. Istom viticom je ovijen i vrh noge uokolo bedra. U vrhu je pokriven iskucanim pozlaćenim poklopcem na kojem je u medaljonu jednostavan križ na Golgoti, a uz njega sigla SC kao oznaka pripadnosti Bratovštini svetog Križa. Uokolo medaljona, po samom rubu je natpis kapitalom: LEGATUM.RAPHAELIS.CHIAPECHI. CIVIS. Na prednjoj strani noge pod koljenom je elipsoidni otvor za relikviju – teka okovana brončanim lijevanim okvirom koji imitira oblik grba što ga pridržavaju putti. Iznad otvora teke na presavijenoj vrpici je natpis kapitalom, koji upućuje na sadržaj S (ANCTI) SEVERINI MARTIRIS. Istovjetno rješenje teke, interpretirane kao grb s istovjetnim rješenjem okvira, zapaža se i na relikvijarima u obliku noge sv. Maura (XXXV) i sv. Iulia (XXIX) i svi su ti relikvijari popravljani zahvaljujući zakladi Rafaela Chiapechija. Svi se spominju u popisu imovine Bratovštine sv. Križa iz 1689. godine.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39.

— Nikola Jakšić

39. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne ruke (Moćnik XXXVII)

drvo, srebro, iskucavanje, bronca, lijevanje
visina 52,7 cm, promjer 7,5 x 6 cm
datacija: 1665. godina?

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom, a na nju je pričvršćena anatomske vjerno oblikovana šaka s ispruženim dlanom te s rastavljenim i nešto savijenim prstima. Uska posrebrna vrpca pričvršćuje spoj srebrne oplate uzduž cijele ruke do šake. Po njoj je iskucana biljna vitica na kojoj se listići izmjenjuju s tri-naestolatičnim rozetama. Ista takva vrpca obavlja zapešće i rub u dnu relikvijara. Ova dekorativna vrpca korištena je još samo na relikvijaru XXXVIII. Po sredini ruke prekinuta je elipsoidnim otvorom za relikviju

– tekom, a okovana je brončanim lijevanim okvirom koji imitira oblik grba što ga pridržavaju putti. Posve isti okvir teke je i na relikvijaru u obliku noge XXXVIII, koji je napravljen iz sredstava zaklade Rafaela Chiapechija 1665. godine za Bratovštinu sv. Križa. Očigledno su ta dva relikvijara činila par o čemu je bez sumnje bila i zabilježena informacija na pločici kojom je ruka u dnu bila prekrivena, no ona je, nažalost, izgubljena.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39-44.

— Nikola Jakšić

40. Nepoznati kotorski zlatar
Relikvijar u obliku desne noge (Moćnik XXXVIII)

drvo, iskucano srebro, pozlata, lijevanje
visina 40,5 cm, dužina stopala 19,5 cm,
debljina 9 x 7 cm
datacija: 1665. godina

Drvena jezgra prekrivena je srebrnim iskucanim limom. Bosa noga je anatomski oblikovana i završava iznad koljena. Cijelom duljinom stražnje strane noge od gležnja do koljena pozlaćena vrpca sa širokom bordurom pričvršćuje srebrnu oplatu za drvenu osnovu relikvijara. Po njoj je iskucana biljna vitica na kojoj se listići

izmjenjuju s trinaestolatičnim rozetama. Istom je vrpcom ovijen i vrh relikvijara iznad koljena te gležanj. Ova dekorativna vrpca korištena je još samo na relikvijaru XXXVII. Po sredini potkoljenice, s prednje strane noge, je teka elipsaste forme, okovana brončanim lijevanim okvirom koji imitira oblik grba što ga pridržavaju putti. Relikvijar je u vrhu okovan srebrnom pločicom na kojoj je iskucan pozlaćeni istokračni križ iz oznaka pripadnosti SC, tj. Bratovštini svetog Križa. Rubom pločice teče oštećeni natpis COM(ISARIA CHIA) PECHI NEL ANO 166(5).

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 41.

— Nikola Jakšić

41. Nepoznati kotorski zlatar

Relikvijar u obliku desne noge (Moćnik XXXIX)

drvo, iskucano srebro, pozlata, poludragulji, lijevana bronca
visina 53 cm, dužina stopala 22 cm, promjer 10,5 cm
datacija: kraj XV. stoljeća

Drvena jezgra presvučena je srebrnim iskucanim limom. Bosa je noga anatomski oblikovana. Cijelom duljinom od gležnja do bedra pozlaćena, relativno uska vrpca pričvršćuje srebrnu oplatu za drvenu osnovu relikvijara. Omeđena bordurom bisernoga niza, vrpcom vijuga biljna vitica, zatvarajući raznolike rozete. Uskoj vrpci odgovara i jednako uska, ali zato relativno visoka teka točno na koljenu koju obočuju po okomici dvije vrlo plastično oblikovane

rozete u čijem je središtu poludragulj, zatvoren u kvadratnoj čaški. Isti se dekorativni detalj pojavljuje još na mjestu spoja noge sa stopalom i po sredini potkoljenice. Noga je u vrhu pokrivena kružnom srebrnom pločicom po čijem rubu teče natpis: +XPS REGNAT. XPS IMPERAT. XPS VINCIT. U središtu je pričvršćen brončani lijevani medaljon s prikazom Raspeća i stiliziranim natpisom uokolo: PURIFIC(?). FILI DEI. MISERERE. NOBIS. Uz medaljon je sigla ST, kao oznaka pripadnosti Moćniku sv. Tripuna.

Stjepčević identificira netočno ovu nogu kao relikvijar sv. Severina mučenika. Moćnik u obliku noge posjedovala je, naime, prema popisu iz 1689., Bratovština sv. Križa i taj je relikvijar zaveden pod brojem XXXVI.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 39.

— Nikola Jakšić

42 Nepoznati kotorski majstori

Relikvijar u obliku poprsja sv. Leonarda di Porto Maurizio

srebro, iskucavanje

visina 28 cm

datacija: XIV./XV. i kasno XVII. stoljeće

Relikvijar u obliku poprsja sastavljen je iz dva dijela. Staro, gotičko lice sveca naknadno je prepravljano kada je dobilo postolje s odjećom zrnate površine nevjesto ukrašene viticama i krilatom glavicom

anđela. Kosa je duga, stilizirana s uvojcima. Ovalna *teca* s medaljonom u kojemu su moći i natpis: B. *Leonardi a Portis Mauritio*. Stariji dio moćnika, lice sveca (i stilizirana kosa?), pokazuje odlike gotičke umjetnosti u oblicima koji se u kotorskom zlatarstvu javljaju krajem XIV. stoljeća i u XV. stoljeću (npr. na nekim dijelovima Zlatne pale). Barokizacija je izvedena nevjesto, ukrasi na odjeći su linearni i plošni, pa se može pomišljati da je riječ o intervenciji koju je načinio lokalni majstor u Kotoru nakon potresa 1667. godine. Punce nema. Na stražnoj strani poprsja upisano: 97. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 44; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 29

— Radoslav Tomić

43 Nepoznati kotorski majstori

Relikvijar u obliku poprsja sv. Marije Magdalene

srebro, iskucavanje, lijevanje, graviranje, staklo

visina 28 cm

datacija: XIV./XV. i XVII. stoljeće

Relikvijar ima oblik poprsja s ovalnim, ostakljenim otvorom u kojemu je upisano: S. *Maddalena*. Otvor je uklopljen u reljefno iskucanu kartušu s viticama i glavicom anđela. Svetičina glava dugoga, ušiljena nosa i urezanih, širom otvorenih očiju i stilizirane, duge kose, pokazuje odlike gotičkoga zlatarstva kakvo se u Kotoru javlja krajem

XIV. i u XV. stoljeću. Očigledno je starije gotičko lice moćnika dopunjeno nevjesto izrađenim postoljem s otvorom i draperijom stilizirana ukrasa. Moćnik/poprsje sv. Marije Magdalene tvori par s moćnikom/poprsjem sv. Leonarda di Porto Maurizio. Punce nema.

Literatura: N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 29.

— Radoslav Tomić

44 Nepoznati kotorski majstori

Relikvijar u obliku poprsja sveca

srebro, iskucavanje

visina 32 cm

datacija: XV. i XVII. stoljeće

Relikvijar u obliku poprsja komponiran je iz više dijelova, ali pouzdanu analizu otežava loše stanje umjetnine jer su oštećenja dijelom promijenila osobine prikazanoga lica. Čini se da je i u ovom slučaju riječ o starijoj gotičkoj bisti nastaloj u kotorskim zlatarskim radionicama XV. stoljeća, koja je nakon potresa 1667. godine barokizirana. Tada joj se dodaje postolje s iskucanim biljnim ukrasima i ovalnim ostakljenim otvorom u kojemu su moći nepoznatoga sveca. Poprsje je u paru s moćnikom koji slijedi. Na stražnoj strani poprsja upisano: 91. Punce nema.

Literatura: N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 30

— Radoslav Tomić

45 Nepoznati kotorski majstori

Relikvijar u obliku poprsja sveca

srebro, visina 32 cm

datacija: XV. i XVII. stoljeće

Relikvijar u obliku poprsja komponiran je iz više dijelova, ali pouzdanu analizu i u ovom slučaju otežava loše stanje umjetnine jer su oštećenja dijelom promijenila osobine prikazanoga lica. Čini se da je i u ovom slučaju riječ o starijoj gotičkoj bisti nastaloj u kotorskim zlatarskim radionicama XV. stoljeća, koja je nakon potresa 1667. godine barokizirana. Tada joj se dodaje postolje s iskucanim biljnim ukrasima i ovalnim ostakljenim otvorom u kojemu su moći nepoznatoga sveca. Poprsje je u paru s prethodnim moćnikom. Nema punce. Na stražnoj strani upisano: 90.

Literatura: N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 30.

— Radoslav Tomić

46. Nepoznati mletački zlatar
Relikvijar u obliku ostenzorija

srebro, staklo, iskucavanje
visina 36 cm, promjer podnožja 15 cm
datacija: XVI. stoljeće

Srebrni relikvijar počiva na šestokutnom podnožju prekrivenom u cijelosti iskucanim vegetabilnim motivom. Nodus je jednostavan sa spljoštenom kalotom koja je na gornjoj strani ukrašena motivom ribljeg mjehura. U konkavni nosač, koji je ispunjen sa šest segmenata istovjetne biljne vitice, usađen je stakleni cilindar, poklopljen spljoštenom kalotom s motivom riblje krljušti. Šest istovjetnih listova prekriva tjeme u čijem su vrhu zakoričeni na mjestu gdje se usađivao izgubljeni akroterij.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 45; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 14.

— Nikola Jakšić

47. Nepoznati mletački zlatar

Relikvijar u obliku ostenzorija

srebro, staklo, iskucavanje
visina 27 cm, promjer podnožja 17 cm
datacija: XVI. stoljeće

Srebrno iskucano šesterostrano podnožje prekriveno s tri para različitih biljnih motiva koji se ritmički izmjenjuju. Izdiže se stožasto do jednostavnog nodusa, sastavljenog od dvije spljoštene kalote. Stakleni cilindar usađen je u jednostavan nosač i prekriven jednostavnom kalotom. U njemu je relikvija s natpisom *Ex cilicio B. Graciani de Mulo*. Riječ je o lokalnom blaženiku iz Mula, nasuprot Kotoru. Akroterij je otpao.

Literatura: I. Stjepčević, 1938., 45. N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 15.

— Nikola Jakšić

48. Nepoznati mletački zlatar
Relikvijar u obliku ostenzorija
srebro, iskucavanje, kristal, lijevanje
visina 34 cm, promjer dna 11 cm
datacija: XV./XVI. stoljeće

Elegantni držač relikvijara izdiže se na heksakonhalnom iskucanom srebrnom podnožju na kojem se ponavljaju isti cvjetni motivi. Nodus je spljošten i narebren a *melone*. Na držaču je kristalni cilindar i u njemu relikvija prsta nekog sveca, omota-

na zlatovezom i bisernim nizom. Cilindar pokriva pozlaćena kalota koja je u bazi okrunjena livevanom krunom. Od nje se preko cilindra pružaju rebra koja se ujedinijuju u tjemenu kalote i postaju držač jednom u vrh ostenzorija usađenom križu. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 45; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 15.

— Nikola Jakšić

49. Furlanski zlatar Nicolò Lionelo?
Relikvijar u obliku ostenzorija
visina 39 cm, promjer podnožja 14 cm
datacija: sredina XV. stoljeća

Relikvijar je izrađen u bakru i pozlaćen. Šesterolisno podnožje izdiže se stožasto, a prekriveno je iskucanim biljnim motivom čije su grančice zakorijenjene u dršku na kojem je šesterostrani nodus ukrašen rozeticama od raznobojne staklene paste. Stakleni cilindar počiva u kružnoj bazi, a prekriven je visokim tordiranim stošcem. Cilindar je flankiran fjalama unutar kojih je modri kamen. U relikvijaru je natpis *Osvaldi Reg.* Mnogi elementi ovog relikvijara upućuju na radionicu furlanskog majstora Nicola Lionela. Odnosi se to na tip tordiranog stošca, na rozetice u nodusu od staklene paste, a ponajviše na rotaciju grančica koje su iskucane na podnožju, zakorijenjene u dršku. Nekoliko je srodnih relikvijara nastalo upravo u njegovoj radionici od kojih izdvajam onaj sv. Anastasije u Cividaleu i drugi u Gemoni. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 45; N. Jakšić – R. Tomić, 2009., 15.

— Nikola Jakšić

50 Nepoznati kotorski zlatar
Piksida za čuvanje hostije
srebro, pozlata, lijevanje, graviranje, cizeliranje, nijeliranje
visina 39 cm, promjer postolja 12 cm, promjer kalote 13,5 cm
datacija: konac XV. stoljeća

Na širokome šesterostranom podnožju postavljen je držak koji se stožasto izdiže iz šesterolisno oblikovane osnove. Po dršku vijuga pozlaćena ugravirana biljna vitica koja se zavlaci u konhe na osnovi i tamo se izmjenjuje s tri medaljona izrađena u nielo tehnici. U medaljonima su poprsja Bogorodice, mrtvog Krista i mladolikog sv. Tripuna. Na dršku je lijevani osmerostrani kaštilac koji oponaša gotičke arhitektonske elemente. Recipijent se sastoji od dvije kalote, donje koja je nepomična i gornje koja je pomična i služi kao poklopac. Povezane su šarnirom, a zatvaraju se pređicom pričvršćenom za lančić. Tjeme kalote ovija lijevana kruna, a iz njega se izdiže stožac kao nosač za lijevano raspelo gotičko-renesansnih svojstava.

Po kalotama su ugravirane životinje, a ritmički se izmjenjuju jednorog i košuta s dva leoparda. Isti se figuralni prizori ponavljaju i na donjoj kaloti u srodno oblikovanom šumskom pejzažu. Izbor životinja govori o utjecajima iz svjetovne kulture, ponajprije dvorske, a tek iza toga ima smisla raspravljati o simboličkom značenju odabranih prizora u kojima je uvijek moguće pronaći nekakvu kršćansku simboliku.

Po primjenjenim zlatarskim tehnikama, po vrsnoći izvedbe i po maštovitoj kompoziciji ova je piksida jedan od najljepših zlatarskih proizvoda u Kotoru. U njezino kotorsko podrijetlo nema sumnje, jer jedan od medaljoma ima lik sv. Tripuna. Literatura: B. Radojković, 1966., 89.

— Nikola Jakšić

51. Nepoznati kotorski zlatar
Piksida za čuvanje hostije
srebro, iskucavanje, ažuriranje, lijevanje
visina 21 cm, promjer 10 cm
datacija, prijelaz XV./XVI. stoljeće

Podnožje pikside je heksakonhalno, a u svakoj konhi je po jedna rozeta. Iz središta se izdiže narebreni stožac do mjesta gdje se sastaje s drškom. No tu je oštećen. Držak je jednostavan, cjevastog oblika, a preko njega je u jednom dijelu navučen ažurirani prsten s biljnim motivom. Sam recipijent je sastavljen od dvije neznatno spljoštene kalote od kojih je donja nepomična, a gornja u funkciji poklopca pomična. Povezane su šarnirom, a zatvaraju se predicom pričvršćenom za lančić. Poklopcu je u vrhu iskucana rozeta kao baza u koju je usađena križolika ručica za njegovo podizanje. Literatura: neobjavljen

— Nikola Jakšić

52. Nepoznati kotorski zlatar
Veliko procesijsko raspelo
drvo, srebro, iskucavanje, lijevanje, cizeliranje,
pozлата
visina 87 cm, širina 41 cm
datacija: druga polovica XV. stoljeća

Križ pripada riznici katedrale u Kotoru. Ima jednostavnu siluetu, a krakovi mu završavaju trolistima koje dodatno ukrašavaju po tri igle. Usađen je na tuljac od kojega ga razdvaja šesterostrani nodus (čvor ili jabuka), raščlanjen u šest edikula, podijeljenih lijevanim gotičkim arhitektonskim elementima. U svakoj je edikuli po jedan svetački lik, naizmjenice krupniji pa sitniji. Uz krupnije likove Ivana Krstitelja i Franju Asiškog je i jedan sveti papa, a sitniji su dva sveta biskupa i sv. Jeronim. Najvjerojatnije su to četiri crkvena naručitelja (Ambroz, Augustin, Jeronim i Grgur papa).

Površina križa prekrivena je pozlaćenim limom na kojem je iskucan motiv palmete. Na aversu su, preko podloge, na vodoravnom kraku aplicirana iskucana poprsja tugujućih Marije i Ivana Evanđelista, u dnu Marije Magdalene, a u vrhu pelikan koji u gnijezdu, nalik pletenoj košari, hrani mladunce ključajući svoja prsa. Riječ je o prefiguraciji Kristove žrtve. Srebrni renesansni Kristov korpus prekrizanih stopala dijelom pokriva pozlačena perizoma koja je o lijevom boku vezana u čvor i pada u vješto oblikovanim naborima. Na lagano pognutoj Kristovoj glavi pričvršćena je četverolisna perforirana aureola.

Na reversu su u standardnom rasporedu na krakovima križa prikazani simboli evanđelista – tetramorfi. Lav i bik na vodoravnoj hasti, anđeo u dnu, a orao u vrhu. Lik zaštitnika sv. Tripuna postavljen je na kontoli, a oblikovan je u punoj plastici, odjeven u pripasanu tuniku i zaogrnut dugim plaštem koji je rastvoren pa mu se vidi unutrašnja postava. Nekoć je lijevom rukom vjerojatno pridržavao model Kotoru, a desnom palmu mučeništva. Svetac je postavljen na poligonalu konzolu.

Prema nekim interpretacijama ovaj je križ dar Marina Contarinija, kotorskog biskupa, koji je 1446. godine kotorskoj katedrali darovao različite vrijednosti

među kojima i jedan križ. No taj je na sebi imao lik Mihovila arkanđela koji se u darovnici spominje, o čemu je već raspravio C. Fisković. Upravo je taj lik sv. Mihovila trebalo popraviti 1515. godine, o čemu je sačuvana vijest u računskim knjigama. Ti zapisi svjedoče da je Contarinov križ imao arhaičnu ikonografiju sa svetim Mihovinom, a ne s pelikanom. Pojava Marije Magdalene također svjedoči o novom ikonografskome modelu. No važniji je argument svakako stil jer neki likovni elementi, poput tugujućih Marije i Ivana, a posebno Kristov korpus, svjedoče o renesansnim dosezima pa ovaj križ nije moguće datirati prije posljednje četvrtine XV. stoljeća. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 18; C. Fisković, 2004., 73.

— Nikola Jakšić

53. Kotorski zlatar Tripun Palma

Srebrni križ

drvo, srebro, iskucavanje, lijevanje, pozlata
visina, 73,5 cm, širina 33,5 cm,
debljina 4,5 cm

datacija: konac XV. i XVIII. stoljeće

Drvena jezgra križa obložena je iskucanim srebrom. Nasađen je na tuljac, a od njega ga dijeli čvor u obliku kaštilca koji je raščlanjen u šest edikula s kasnogotičkih svojstava. U svakoj je edikuli po jedan izliveni anđeo. Cijela je površina križa s prednje i sa zadnje strane prekrivena vrlo plastično iskucanim rozetama, dok je sa strana porubljen jednim drugim biljnim potivom s nizom palmeta renesansnih svojstava. Na križ je naknadno pričvršćen Kristov korpus u XVIII. stoljeću koji mu izvorno nije pripadao. Pripadao je izvorno Bratovštini sv. Križa sv. u crkvi sv. Josipa. C. Fisković pripisuje ovaj križ kotorskom zlataru Tripunu Palmi jer je u dokumentima zasvjedočeno da je kovao jedan križ za ovu bratovštinu. Danas se čuva u sakristiji katedrale sv. Tripuna.

Literatura: C. Fisković, 2004., 76.

— Nikola Jakšić

54. Ivan iz Bazela, Marin Adamov iz Kotora, nepoznati zlatari i Venturini iz Venecije

Zlatna pala Sv. Tripuna

srebro, iskucavanje, pozlata

280 x 192 cm

datacija: XIV. stoljeće?, 1440. – 1455. i 1615. – 1618. godine; rekompozicija: XX. stoljeće

Inicijativa za izradu srebrne pozlačene pale koja bi resila oltar pod ciborijem u katedrali sv. Tripuna u Kotoru pokrenuta je 1437. godine. Najkasnije početkom 1441. godine bio je dovršen lik božanstva, *maiestas argentea*, kako ga navodi suvremeni dokument. Iskucao ga je zlatar Ivan i Basela koji se već 1440. godine preselio u Dubrovnik. O radu na pali izvješćuje i dokument iz 1445. godine, iz kojega se vidi da je likove za palu izrađivao Kotoranin Marin Adamov, da je neke likove predao zastupnicima narudžbe Tripunu de Dragu i Buchiu de Buchia koji su u tom času s majstorom napravili obračun za jedan dio posla. Budući da je Marin Adamov te iste godine i umro, a pala nije bila dogotovljena, očigledno, da bi se posao završio, trebalo je angažirati i druge zlatare o čemu nema arhivskih vijesti. Do 1453. godine

dokumenti bilježe da se ostavlja novac za pozlaćivanje pale, a to znači da u toj godini još nije bila u cijelosti dovršena.

O izvornom izgledu pale može se samo nagađati. Najvjerojatnije se sastojala od dvostrukog niza pojedinačnih svetačkih likova pod arkadama oslonjenim na tordirane stupiće tako da je u središtu gornjeg niza stajao Krist, a pod njim, u središtu donjeg niza sv. Tripun. Sa svake strane bila su im pridružena po četiri lika. U drugom desetljeću XVII. stoljeća rekonstruirao ju je mletački zlatar Venturin koji je, da bi uskladio njezinu širinu s onom ciborija pod kojim je pala stajala, stvorio tri reda svetaca od po sedam u nizu, za što je dodao još dva lika, sv. Franju Asiškog i sv. Jeronima. Tako je pala izgledala do nove obnove koja je završena 1907. godine kada je skinuta s oltara i u dijelovima premještena na zid apside. Godine 1966. je u novoj restauraciji dobila svoj današnji oblik.

U tri horizontalna podjednako visoka niza poredane su svetačke figure pod arkadama (uglavnom apostoli, ali i drugi sveci) njih ukupno 17. Šest u donjem redu, šest u srednjem i pet u gornjem redu, jer je središnja figura sv. Tripuna zauzela širi prostor. Poviše njih naatici je Deisis, no središnji lik Krista u prijestolju izrađen je neovisno od onih Bogorodice i Ivana Krstitelja, pa se otvara problem izvorne ikonografske teme. Lik Krista na prijestolju – kojem je na lijevom koljenu rastvoreni kodeks što ga pridržava prstima, a desnicu podiže na blagoslov – čini se da pripada tipu Krista u slavi pa je bez sumnje u izvornoj narudžbi bio upravo tako zamišljen. Likovi Bogorodice i Ivana Krstitelja postavljeni su na konzolama, baš kao i svi ostali sveci na pali, pa se čini da su izvorno pripadali tom nizu, no najvjerojatnije su smještajem bili vezani uz Krista kao što je to bilo i nakon obnove iz 1615. – 1618., o čemu svjedoči stara fotografija. Krist sjedi na prijestolju, na čijem su naslonu unutar fijala dva arkanđela i dva proroka. Odjeven je u odjeću s bogatim naborima, sjedi frontalno i nepomično i podsjeća na Krista-suca, dakle na staru romaničku ikonografsku temu. Krupniji je od preostalih likova na pali i nijedan drugi svetac mu nije srodan, tako da se zaključuje kako je Ivan iz Basela izradio samo Krista. Osim Krista, Bogorodice i Ivana Krstitelja na pali

je još 17 svetaca od kojih se 12 raspoznaju kao apostoli. Prema stilskim osobinama svi su nastali tijekom onog desetljeća kad se na pali radilo intenzivno. Dva su lika dodana naknadno, sv. Jeronim i sv. Franjo. Lik sv. Tripuna, smješten pod Kristovim, djeluje izrazito arhaično. Svojim nepomičnim stavom kao da ukazuje na raniji prototip koji je u Kotoru bio već usvojen i ustaljen kao simbol grada. Odjeven je u halju s naborima monotonog ritma, a na dlanu desne ruke drži model Kotora. Jedini nije postavljen na konzolu što možda svjedoči da je nastao ranije od serije apostola. Pretpostavka M. Miloševića da je taj reljef preostao sa stare pale iz XIV. stoljeća ima svoje utemeljenje u stilskim odlikama sveca zaštitnika. Pogrešno je tumačenje Miloševića da i neki drugi likovi koji imaju jednostavnu aureolu pripadaju tom starijem sloju, posebice oni koje identificiramo kao sv. Petra i proroka Šimuna.

Tripuna podučavaju Petar i Pavao, koji uz standardne attribute pridržavaju kodeks, kao i drugi apostoli. Među njima atributima se raspoznaju još sv. Bartol u donjem redu s nožem u ruci i do njega sv. Jakov s hodočasničkim štapom. Prepoznaje se i mladi lik sv. Ivana, posve desno u srednjem nizu. Jedan od likova u tom nizu nije apostol već prorok, sa svitkom u ruci, treći zdesna, najvjerojatnije Šimun. Od trinaest likova s kodeksima tek jedan pridržava pomagalo za pisanje – stilos, s porukom da je riječ o piscu. To mora biti sv. Marko evanđelist. Njegov lik na kotorskoj pali u doba mletačke uprave nije mogao izostati. Ne samo da portretnim karakteristikama muževnog lica odgovara sv. Marku, već je postavljen odmah do sv. Petra koji ga je prema tradiciji uputio da osnuje crkvu na Jadrano u Aquileji. O preciznijoj identifikaciji drugih apostola može se samo nagađati. Na pali kakvu danas poznajemo, raspoznaju se, dakle, slijeva nadesno sljedeći likovi: Naatici u kompoziciji Deisisa, Bogorodica, Krist i Ivan Krstitelj. U gornjem redu sv. Marko, sv. Petar, sv. Tripun, sv. Pavao i jedan apostol. U srednjem redu: prvi, drugi i treći apostol, sv. Šimun prorok, jedan apostol i sv. Ivan. U donjem redu: sv. Franjo, jedan apostol, sv. Bartol, sv. Jakov, jedan apostol i sv. Jeronim.

O stilskim odlikama likova na pali bilo je već nešto govora. Četiri se jasnije

izdvajaju: Krist i sv. Tripun koji su valjda najstariji likovi na pali te sv. Jeronim i sv. Franjo koji su najmlađi. Preostali likovi su u stilskom smislu ujednačeni, ali se ipak razlikuju kvalitetom. Najvišu kvalitativnu razinu pokazuju tri lika na desnoj strani u srednjem redu, dakle sv. Šimun, jedan apostol i sv. Ivan. Svi su okrenuti udesno, odjeveni u nošnje s vješto razigranim naborima koji se usklađuju s njihovim kretnjama. Imaju profinjena i ozbiljna lica koja odaju individualne i humanizirane portretne osobine. Petar i Marko prema tretmanu fizionomija i ujednačenome oblikovanju draperija mogli bi biti rad jednog majstora. Najveća skupina apostola – sv. Pavao i onaj neidentificirani u gornjem redu, tri na lijevoj strani u srednjem redu, četiri u donjem redu i sv. Ivan Krstitelj naatici – čine jednu homogenu stilsku i izvedbenu skupinu te ih valja pripisati istom zlataru. Pokazuju ujednačen način tretmana draperija, a lica im se znatnije ne razlikuju, bilo da su mlađi ili stariji, odnosno bradati ili golobradi. Neke neznatne razlike koje se među njima očituju pokušala je razlučiti B. Radojković i njezina su zapažanja vrijedna i prihvatljiva, no ipak smatramo da to ne vodi nužno zaključku o većem broju majstora pale XV. stoljeća od onoga kojeg smo ovdje predložili, a to su: Ivan iz Basela koji je iskucao Krista, drugi majstor koji je iskucao Petra i Marka, treći majstor koji je iskucao tri najkvalitetnija apostola na desnoj strani u srednjem redu i, konačno, četvrti majstor koji iskucava najveću skupinu apostola predvođenu raspoznatljivim likovima sv. Pavla, sv. Bartola i sv. Jakova. Koju grupu pripisati Marinu Adamovu? Ako je on autor onih triju najkvalitetnijih likova (B. Radojković predlaže u tu skupinu još jednog), onda valja zaključiti da je u Kotoru pred sredinu XV. stoljeća djelovao zaista vrstan domaći sin koji je svoje likovno iskustvo stjecao izvan zavičaja, u razvijenom središtu, u kojem se stil i duh internacionalne gotike obogaćivao humanističkim nadahnućima. Literatura: I. Stjepčević, 1938., 3-101; C. Fisković, 1949., 143-249; J. Kovačević, 1954., 67; B. Radojković, 1966., 81-100; R. Kovijanić, 1965./66., 81-91; M. Milošević, 1980., 215-224; C. Fisković, 2004., 73.

— Nikola Jakšić

